

**Karlova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav řeckých a latinských studií

Jarmila Vařeková

**Slovesný vid v řečtině (se zaměřením na problematiku
futura)**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Dagmar Muchnová, CSc.

2007

**Karlova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav řeckých a latinských studií

Jarmila Vařeková

**Slovesný vid v řečtině (se zaměřením na problematiku
futura)**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Dagmar Muchnová, CSc.

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Obsah

1.	Slovesný vid – úvod	3-5
1.2.	Definice vidu	5-8
1.3.	Morfologické a lexikální realizace vidu	8
1.3.1.	Realizace vidu v neslovanských jazycích	8-9
1.3.2.	Realizace vidu ve slovanských jazycích	9-10
1.4.	Kategorie vidu versus kategorie času	10
1.4.1.	Směšování kategorie vidu a času	10-12
1.4.2.	Realizace vidové opozice na různých časových rovinách	12-14
1.4.3.	Funkce vidu	15
1.5.	Způsob slovesného děje (Aktionsart)	15-17
2.	Vidový systém ve starořečtině	17-20
2.1.	Definice a morfologie vidu	21-26
2.2.	Realizace vidové opozice perfektivní : imperfektivní a její funkce	26-27
2.3.	Vid a relativní temporalita	27-29
2.4.	Vid kmene perfektního	29-31
2.5.	Futurum	31-33
2.5.1.	Sporná otázka vidové platnosti futura	33-38
2.5.2.	Futurum pasivní	38-41
2.5.3.	Vidový význam pasivního futura: příklady	41-51
2.5.4.	Futurum perfekta (futurum III., futurum exactum)	51
2.6.	Způsob slovesného děje ve starořečtině (Aktionsart)	52-53
2.7.	Interakce Aktionsart a vidu	54-58
3.	Závěr	58-60

1. Slovesný vid - úvod

Vid je gramatická kategorie sloves charakteristická především pro slovanská slovesa. V neslovanských jazycích se o kategorii vidu mluví častěji ve specializovaných lingvistických studiích než ve všeobecných příručkách. Jedná se totiž o relativně novou kategorii, která byla poprvé vymezena právě ve slovanských jazycích.

Vidové dvojice sloves v českém jazyce byly poprvé popsány Vavřincem Benediktem z Nudožer na počátku 17. stol. v gramatice „Grammaticae bohemicae libri duo“ (1603). Jeho pozorování pak bylo dále rozpracováno v gramatice J. V. Rosy (1672).¹ Na konci 18. stol. byl vid popsán v polštině, na počátku 19. stol. v ruštině, v polovině 19. stol. v klasické řečtině.² Do širšího povědomí a neslavistické lingvistiky se tato kategorie dostala na konci 19. stol. Typem morfologické realizace i svým sémantickým charakterem je slovanský vid velmi specifický, zřejmě proto někdy slavisté nepřipouštějí existenci vidu v neslovanských jazycích.

Ve slovanských jazycích je kategorie vidu poměrně jasně a zřetelně definována. Naopak v neslovanských jazycích je obsah termínu *slovesný vid* často velmi vágní. Ze slovanské lingvistiky byla převzata terminologie (ruský „вид“ byl přeložen jako „aspect“, napříč jazyky se používají i latinské termíny „imperfektivní“ a „perfektivní“) a základní charakteristika, avšak obsah těchto termínů variuje od autora k autorovi. V neslovanských jazycích není vid chápán vždy jako gramatická kategorie, ale zahrnují se pod něj nejrůznější, více či méně gramatikalizované významové nuance slovesných tvarů. Podat obecně platnou definici vidu je tak velmi obtížné. Ostatně A. Dostál ve své reprezentativní studii o vidu ve staroslověnském jazyce výstižně konstatuje, že „Někteří badatelé v otázce vidu jsou přesvědčeni, že při zkoumání vidů je lépe se definici vidu vyhybat.“³

Složitost problematiky kategorie vidu ilustruje samotný fakt, že během jednoho století se k vidu nashromáždily tisíce článků, dílčích studií a monografií, které pojednávají vid z hlediska diachronního i synchronního, v rámci systému jednoho jazyka či komparativně

¹ André Mazon, „La notion de l'aspect chez les grammairiens tchèques avant Dobrovsky“. *Časopis pro moderní filologii*, 17, 1931, s. 1-2.

² Oswald Szemerényi, *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1990 (4. vyd.), s. 332.

³ Antonín Dostál, *Studie o vidovém systému ve staroslověnětině*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1954, s. 7.

v několika jazycích. Množství literatury je značně nepřehledné, neboť takřka každý titul zavádí novou, lepší terminologii a distancuje se od závěrů svých předchůdců.

Sémantika kategorie vidu je velmi abstraktní, zřejmě i z tohoto důvodu je stanovení uspokojující a obecně přijatelné definice tak obtížné. Např. kategorií čísla míníme vždy tentýž význam, ať v angličtině, francouzštině, starořečtině či slovanštině, problém při její identifikaci nám přitom nepůsobí ani její odlišná morfologická realizace v jednotlivých jazycích ani eventuální přítomnost nějakého dalšího speciálního členu této kategorie (např. duál vedle singuláru a plurálu ve starořečtině). Naopak u kategorie vidu jsou různé typy morfologické realizace často nepřekonatelnou překážkou k usouvztažení příbuzných či identických významů v různých jazycích. Navíc vid se úzce prolíná s kategorií času, jednotlivé jazyky se liší funkcemi vidových významů ap. Proto tedy kategorie vidu do velké míry dále zůstává navzdory – či snad díky – nesčetnému množství zasvěcených pojednání kategorií poměrně mlhavou.

V naší práci vycházíme z definice vidu podané Bernardem Comriem v jeho významné monografii o vidu (1976)⁴. Comrieho pojetí vidu, byť v detailech kritizováno, zůstává aktuální dodnes a vychází z něj řada respektovaných nových výzkumů.⁵

Dalším teoretickým východiskem naší práce je předpoklad, že existují univerzální lingvistické kategorie, které se realizují v různých jazycích různým způsobem. To znamená, že chápeme vid primárně jako kategorii sémantickou, která se může realizovat různým způsobem na úrovni morfologické i lexikální. Jednotlivé jazyky se pak liší tím, zda, do jaké míry a jakým způsobem v nich byla tato kategorie gramatikalizována. Např. ve slovanských jazycích kategorie vidu gramatikalizována byla a zasahuje úroveň lexikální i morfologickou a výrazně ovlivňuje podobu celého slovesného systému. Takový způsob realizace vidu nenacházíme v žádném jiném indoevropském jazyce. Proto se také někdy soudí, že vid v neslovanských jazycích neexistuje. Z našeho hlediska je však správnější konstatovat, že *tento typ realizace vidu* neexistuje v jiných jazycích. Významy, které lze zahrnout pod jednu obecnou sémantickou kategorii vidu, totiž existují také např. v angličtině, francouzštině či starořečtině, na morfologické úrovni jsou však gramatikalizovány pouze v rámci slovesných tvarů minulého času a částečně jsou vyjadřovány i lexikálně. Při definici vidu jako univerzální

⁴ Bernard Comrie, *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge, Cambridge University Press 1976.

⁵Za všechny uveďme např. studii realizovanou v rámci projektu Eurotyp pod vedením Östena Dahla publikovanou v r. 2000 pod názvem *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Pro řečtinu vychází z Comrieho např. B.M. Fanning či A. Rijksbaron.

sémantické kategorie je tedy třeba odhlédnout od konkrétních realizací a případných významových modifikací v jednotlivých jazycích. Obecnou definicí vidu se budeme zabývat v následující kapitole.

1.2. Definice vidu

Dříve než se budeme věnovat problematice vidu ve starořečtině, je třeba definovat kategorii vidu obecně. V této kapitole shrnuji nejčastější přístupy k definici slovesného vidu.

Charakteristickou gramaticko-sémantickou funkcí slovesných tvarů je vyjádření časové reference o ději. Sémantika sloves či slovesných tvarů v některých jazycích zahrnuje také další dimenzi: bližší určení děje samotného. Tento význam označujeme jako gramatickou kategorii vidu.

V definici toho, co se míní „bližším určením děje“, jeho bližší charakteristikou či specifikací, se přístupy lingvistů a lingvistických škol značně liší. Lze však říci, že společným rysem těchto různých popisů je představa, že vid vyjadřuje určité uchopení děje, náhled na něj. Nejobecněji tedy můžeme vid charakterizovat jako vyjádření *pojetí děje*.

Strukturalisté a strukturalismem inspirovaní badatelé pak v rámci *pojetí děje* vydělují dvě základní možnosti tohoto pojetí. Ilustrujme tato pojetí na příkladu francouzských tvarů *il lisait* (imperfektum) : *il a lu* (passé composé).⁶ Oba tvary popisují tentýž děj (*četba*). Imperfektum jej zobrazuje v jeho průběhu, zatímco passé composé jej zobrazuje jako událost, jako celek, komplexně. První způsob pojetí děje tedy můžeme popsat jako „děj v průběhu, jako průběh“, druhý způsob jako „děj vcelku, jako celek“. K těmto základním významům se druží významy příbuzné: imperfektum může zobrazovat děje, které se opakují, ve smyslu zvyku, dlouhotrvajících obvyklých činností. Passé composé může vedle prostého komplexního děje zobrazovat také děje okamžité (punktuální) a opakované.

Děj vyjadřovaný slovesem tedy můžeme popsat ze dvou základních hledisek: 1) v průběhu – a s tímto významem souvisí také zobrazení děje jako opakujícího se či habituálního; 2) jako událost, komplexně, v jeho celistvosti, bez průběhu jako děj uzavřený.

Způsobů pojetí děje se někdy vyděluje také více, např. momentánní, frekventativní,

⁶ Místo passé composé bychom mohli, snad vhodněji, uvést jako reprezentanta perfektiva passé simple. Tento tvar je však v mluveném jazyce velmi zřídka užíván a většinu jeho funkcí přejalo právě passé composé.

konativní, terminativní, inchoativní, inceptivní, prospektivní, progresivní atd., avšak v těchto případech se jedná spíše o Aktionsart (viz kapitola 1.5.), než o vid. Tyto významy totiž nebývají gramatikalizovány a nelze je uplatnit u všech slovesných dějů.

Dvě základní hlediska, z nichž je možno nahlížet děj vyjádřený slovesem, můžeme chápat v intencích strukturalismu jako *binární opozici*. Kategorie vidu je pak tvořena touto binární opozicí s jedním členem příznakovým a druhým nepříznanovým. Strukturalistický přístup je zde podle mého názoru velmi přínosný, neboť dovoluje objasnit problémy, které vznikají při popisu vidu v různých jazycích. Zřetelně totiž odhaluje, že problém nesourodosti různých definic i vidových systémů spočívá v tom, který rys pojetí slovesného děje zdůrazňujeme a který člen opozice chápeme jako příznakový.

Dva členy kategorie vidu, ať už jsou charakterizovány jakkoliv, jsou zpravidla označovány termíny imperfektivum a perfektivum. V doslovném překladu perfektivum znamená (děj) „ukončený, završený“, imperfektivum „neukončený, nezavršený“. V takto postavené opozici je důraz kladen na ukončenost děje, která je příznakovým rysem. Příznakovým členem je tak perfektivum, nepříznanovým (neutrálním k příznaku) imperfektivum, které se k ukončenosti děje nevyjadřuje. Taková charakteristika odpovídá typu slovanské vidové dvojice.⁷ V češtině a ostatních slovanských jazycích je perfektivum nejčastěji charakterizováno rysem „ukončenost, završenost slovesného děje.“ Tento rys se připojuje k základnímu vyjádření děje jako komplexního. Imperfektivum se k ukončenosti slovesného děje nevyjadřuje. Rys ukončenosti, završenosti děje je velmi zřetelný u perfektiv typu *přečíst* (: *číst*), *udělat* (: *dělat*), *vyrobít* (: *vyrábět*).

Pro neslovanské jazyky je však vhodnější předchozí vymezení, které charakterizuje imperfektivum nikoliv jako označující „neukončený děj“, ale jako vyjadřující děj v jeho průběhu, či Comrieho terminologií kladoucí důraz na vnitřní strukturu děje, a perfektivum jako vyjadřující děj jako celek – a jako takový se jeví, právě když nebereme v úvahu jeho hranice a průběh, když neklademe žádnou pozornost na vnitřní strukturu děje. Příznakovým rysem opozice je zde důraz na průběh děje. Imperfektivum je tak příznakovým členem opozice a perfektivum nepříznanovým. Zásadním problémem při srovnání vidu v jazycích slovanských a neslovanských je tedy zrcadlově obrácené markování členů vidové dvojice, jak

⁷ Viz např. P. Karlík, M. Nekula, Z. Rusínová et al., *Příruční mluvnice češtiny*. Brno, Lidové noviny 1995, s. 318; M. Komárek, J. Kořenský, J. Petr a kol., *Mluvnice češtiny*. Praha, Academia 1986, s. 180; A. Dostál, *ibid.*, s. 15; V.V. Vinogradov, E.S. Istrina, S.G. Barchudarov et al., *Grammatika ruského jazyka*. Moskva, Izdatel'stvo akademii nauk SSSR 1960, s. 424.

ukazuje následující tabulka.

tabulka 1

příznakový člen	il lisait, he was reading	<i>imperfektivní</i>	přečetl	<i>perfektivní</i>
nepříznakový člen	il a lu, he read	<i>perfektivní</i>	četl	<i>imperfektivní</i>

Otázkou je, zda se v případě dvou typů vidových opozic jedná pouze o problém popisu jazykových dat či o skutečný významový rozdíl. Podle našeho názoru se jedná o skutečný rozdíl a mezi slovanskými a neslovanskými perfektivy existuje jemná významová nuance, vysvětlitelná právě odlišným příznakem. Větu *Přečetl knihu*. nelze ve všech kontextech mechanicky přeložit jako *Il a lu un livre, He read a book* a naopak.

Podobně jako termín „vid“ jsou i termíny imperfektivum a perfektivum používány v nejrůznějších významech. Např. „perfektivum“ může mít specifičtější význam vyjádření „počátku děje“, „ukončení děje“, „děje okamžitého, punktuálního“. Je však třeba si uvědomit, že tyto významy neexistují jako zvláštní kategorie; bývají zahrnovány pod pojem „druh vidu“, Aktionsart.

Často se setkáme s tím, že vid je celkově charakterizován jako vyjádření *trvání děje* nebo *vývoje děje*. Takové charakteristiky jsou zjednodušující, neboť redukuje vid na pouze jeden rys pojetí děje. Neposkytují abstraktnější charakteristiku, která by postihla fakt, že videm lze vyjádřit *trvání* děje i jeho *netrvání*.

Obecnější definici uvádí např. Encyklopedický slovník češtiny: termín vid označuje „více či méně silně gramatikalizovanou kategorii slovesa, která vyjadřuje netemporální časovou dimenzi děje/stavu vyjádřeného slovesným lexémem“⁸

V definici můžeme také přesunout pozornost z děje vyjadřovaného slovesem na mluvčího při prezentaci tohoto děje. Mluvčí vidí děj určitým způsobem a svůj náhled vyjadřuje pomocí výběru odpovídajícího jazykového prostředku. Tak definice akcentující roli mluvčího charakterizují vid jako *úhel pohledu mluvčího na děj*. Podle tohoto přístupu může mluvčí zaujímat dvě možné pozice: může nahlížet děj „zevnitř“ či „z vnějšku“. Pokud se situuje „dovnitř“ děje, vidí děj logicky v jeho průběhu. Pokud nahlíží děj „z vnějšku“ vidí děj

⁸ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, Lidové noviny, 2002, s. 528.

v celku, komplexně.

Definici akcentující pozici mluvčího volí B. Comrie. Comrie definuje vid jako „different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation“⁹. Jeho definice postuluje představu, že děj má svou vlastní vnitřní strukturu, vnitřní průběh. Různé způsoby vidění děje znamenají důraz na tuto vnitřní strukturu děje (když děj nahlížíme „zevnitř“) či abstrakci od ní (když děj nahlížíme „zvenčí“). Za povšimnutí stojí, že Comrie píše „temporal constituency“. Děj totiž má svůj vnitřní čas, nezávislý na absolutním čase výpovědi. Vid i Aktionsart se vztahují k tomuto vnitřnímu času, mohou vypovídat, zda je kladen důraz na jeho počátek, průběh, konec.

1.3. Morfologické a lexikální realizace vidu

1.3.1. Realizace vidu v neslovanských jazycích

V kapitole 1.1. jsme zmínili, že univerzální sémantická kategorie vidu je v konkrétních jazycích realizována různým způsobem. Pro vyjádření základních pojetí děje se využívají jak morfologické, tak lexikální jazykové prostředky. O kategorii vidu v daném jazyce mluvíme tehdy, když tento jazyk má pro jeho vyjádření gramatikalizované morfologické prostředky. Např. ve francouzštině je vid vyjádřen opozicí tvarů imperfekta a passé composé. V těchto tvarech nelze rozlišit zvláštní morfémy vyjadřující vid od morfémů vyjadřujících čas, oba morfémy splynuly. Vid a čas jsou vyjadřovány spojitě.¹⁰ Hewson rozlišuje na morfologické úrovni „vid analytický“ a „vid syntetický“.¹¹ Analytickým typem vidu je spojení pomocného a plnovýznamového slovesa: pomocné sloveso nese význam časový, plnovýznamové sloveso význam vidový. Tomuto typu odpovídá francouzské *il a lu*. Při syntetickém vyjadřování vidu je vidový význam nesen určitým sufixem. Imperfektum *il lisait* představuje syntetický způsob vyjadřování vidu.

Na lexikální úrovni může být vid vyjádřen např. synonymními slovesy jako *to see : to look, to go : to come, to tell : to speak, observer: apercevoir, aller : venir, parler : dire, mluvit : říci*. Vidové významy jsou zde zahrnuty v lexikálním významu sloves. Každé sloveso vychází z jiného kořene, obě slovesa však popisují identický děj. Význam sloves se liší pouze

⁹ B. Comrie, *Aspect*, s. 3.

¹⁰ B. Comrie, *Aspect*, s. 97.

¹¹ J. Hewson – V. Bubenik, *Tense and Aspect in Indo-European Languages, Theory, Typology, Diachrony*. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins 1997, s. 14.

v rozdílném pojetí téhož děje. Můžeme předpokládat, že tyto dvojice reflektují velmi starý způsob vidového rozlišení, které se vyjadřovalo právě na úrovni lexikální, pomocí různých slovesných kořenů s tímž významem, avšak s odlišným videm. Ve starořečtině lze dobře pozorovat tento jev u některých starých sloves, u nichž jsou takové kořeny řazeny do jednoho supletivního paradigmatu, např.: λέγω (φημί, ἀγορεύω) : εἶπον, φέρω : ἤνεγκον, ἐσθίω : ἐφαγον, ὄρω : εἶδον. Tyto tvary byly pravděpodobně původně samostatnými slovesy, podobnými typu říci : mluvit.

Vid může být vyjádřen i opisně či pomocí adverbii ap. Např. francouzské gramatikalizované *être en train de* vyjádříme v češtině pomocí adverbia *právě, zrovna*. Naopak českému perfektivu odpovídá ve francouzštině někdy konstrukce *avoir fini quelque chose, réussir quelque chose, atteindre quelque chose*.

1.3.2. Realizace vidu ve slovanských jazycích

Ve slovanských jazycích jsou morfémy označující vid a čas jasně oddělitelné. Zůstaneme-li na rovině času minulého tak minulý čas je vyjadřován pouze jediným tvarem (perifrastický tvar složený z přičestí minulého významového slovesa, charakterizovaného sufixem *-l* a prezentu pomocného slovesa *být*). Nositelem vidového významu na úrovni minulého času tedy nemůže být slovesný tvar. Vid vyjadřuje samotný slovesný kmen. Tvary *čet-l* (ipf) : *pře-čet-l* (pf), *dá-va-l* : *da-l* (pf) se liší přítomností/nepřítomností sufixu či prefixu. Ve slovanských jazycích jsou tedy nositeli vidu afixy připojované ke kořeni slovesa. Tyto afixy s vidovým významem jsou fixní součástí slovesného kmene a vid je tak vlastní všem tvarům odvozeným od daného slovesného kmene. Každé sloveso tak má dva infinitivy, perfektivní a imperfektivní, např. *přečíst* : *číst*. Infinitivy tvoří tzv. vidový pár. Téměř všechna slovesa tvoří tyto vidové páry, které mají identický lexikální význam a liší se pouze ve své vidové hodnotě. Nemluvíme tedy o perfektivní či imperfektivní formě, ale o perfektivním či imperfektivním slovesu.

Slovanský vid je tedy charakterizován jednak příznakovým perfektivním členem v rámci dvojice perfektivum : imperfektivum a jednak zvláštní morfologickou realizací, která výrazně utváří podobu celého slovesného systému.

Klasifikace morfologických prostředků vidové diference, afixů, není zcela jednoznačná. Suffixy jsou jednoznačně pokládány za gramatické prostředky. Předpony jsou

však považovány částečně za gramatické, částečně za lexikální prostředky. V češtině je ostatně vid chápán jako kategorie částečně gramatická a částečně lexikální.¹²

Jako „lexikální“ charakterizuje slovanský vid také Hewson.¹³ Hewson podle způsobu tvoření vidových forem rozlišuje vid analytický (např. angličtina *I have spoken*), vid syntetický (např. latina *amāvī*) a vid lexikální, Aktionsart. Slovanský vid hodnotí jako lexikální proto, že jsou perfektní formy sloves odvozovány prefixy (např. *psát : na-psat*), které původně nesly pouze lexikální význam, až později byly gramatikalizovány. Hewson vychází z toho, že děje typu *vědět, vidět, běžet, pracovat* jsou přirozeně imperfektivní, kdežto děje typu *hodit, dát, ukázat, utéct* jsou přirozeně perfektní. Slovanské jazyky jsou schopny měnit přirozený vid pomocí předpon: „přirozeně imperfektivní“ lexikální význam tak přechází na perfektní, např. *vidět : u-vidět* ap. Tento způsob odvozování byl gramatikalizován. O odvozování imperfektiv pomocí sufixů (*dát – dá-va-t*) se Hewson nezmiňuje. Zřejmě by však tento způsob tvoření patřil do syntetického vidu, kam řadí i odvozování iterativ od odvozených perfektiv (*popít – popíjet*).

1. 4. Kategorie vidu versus kategorie času

1.4.1. Směšování kategorie vidu a času

Významy průběhivosti či komplexnosti děje jsou v neslovanských jazycích často chápány jako součást temporálního významu slovesných tvarů a nejsou charakterizovány jako vidové. Např. francouzské imperfektum je v gramatikách charakterizováno jako minulý čas vyjadřující děj v jeho průběhu a *passé composé* jako minulý čas vyjadřující děj jako celek. Podobně se v angličtině rozlišují významy časů *Past continuous* a *Past simple*. Francouzština, angličtina a další jazyky pak mají podle tohoto přístupu více „minulých časů“. Avšak v rámci kategorie času přece rozlišujeme pouze jeden minulý čas, minulost je jen jedna. Kategorii času charakterizujeme jako usouvztažnění děje k momentu promluvy, přičemž jej mluvčí řadí buď do oblasti před okamžikem promluvy (minulost), jako probíhající v okamžiku promluvy (či časově v jeho blízkosti) (přítomnost), či po okamžiku promluvy (budoucnost). Směšování několika „minulých časů“ nelze uvést do souladu s touto definicí kategorie času.

¹² Komárek, J. Kořenský, J. Petr a kol., *Mluvnice češtiny*. Praha, Academia 1986, s. 179, s. 320.

¹³ Hewson - V. Bubenik, *Tense and Aspect*, s. 14-16. Termín Aktionsart je v naší práci užíván v jiném smyslu.

Imperfektum (nebo Past continuous) i passé composé (či Past simple) situují děj před okamžik promluvy. Jejich další charakteristiky se týkají způsobu zobrazení minulého děje – tedy vidu. Rozdíl významu mezi tvary *il lisait* (imperfektum) : *il a lu* (passé composé) je tedy vidový. Oba tvary vyjadřují stejný čas, mají i totožný lexikální význam : oba tvary popisují tutéž situaci četby. Jediný významový rozdíl mezi těmito dvěma tvary spočívá v tom, že imperfektum popisuje situaci četby „zevnitř“, v jejím průběhu, zatímco tvar druhý „z vnějšku“, tedy v její komplexnosti, jako jednotu.

Tradiční gramatiky však tyto významy obvykle neoddělují, ale zahrnují je pod kategorii času. Jak uvidíme dále je toto směřování kategorií časté také při popisu slovesného systému klasické řečtiny. Comrie se domnívá, že nepřesné rozlišení časových a vidových významů je způsobeno mj. fúzí morfologických příznaků času a vidu.¹⁴

Na sémantické úrovni lze rozdíl mezi časem a videm jednoduše charakterizovat pomocí deixe. Čas je deiktická kategorie, zatímco vid je kategorie nedeiktická. Čas odkazuje k vnějšímu orientačnímu bodu: tím je buď okamžik promluvy – vztah k němu vyjadřuje absolutní čas, nebo je jím jiná událost – vztah k němu vyjadřuje relativní čas (anteriorita, simultaneita, posteriorita). Vid vyjadřuje čas vlastní danému ději, vnitřní čas děje samotného, který se nevztahuje k žádnému vnějšímu orientačnímu bodu. Může odkazovat pouze k hranicím vlastního děje, ke svému počátku či konci. Do jisté míry se vlastně i zde jedná o časový význam, avšak ten se vztahuje „dovnitř“ a nikoliv „ven“, jak je tomu u kategorie času.

Dobré vysvětlení tohoto fenoménu podává Hewson¹⁵: čas obsahuje situaci (pokud si čas představíme jako přímku a situaci jako [úsečku] umístěnou na této přímce), zatímco vid vyjadřuje čas, který je obsažen v samotné situaci, tzn. čas inherentní situaci. Hewson tento čas nazývá „Event Time“. Lze říci, že Hewsonův „Event Time“ vlastně odpovídá Comrieho „vnitřní časové struktuře děje“. Podobný přístup sdílí také Isebaert při popisu vidu v klasické řečtině.¹⁶

Vid je tedy vyjádření vnitřní temporality děje, vyjádření vztahu děje k jeho vlastním hranicím. Oproti tomu čas vyjadřuje vnější temporalitu, usouvztažňuje děj k momentu promluvy.

Kategorie vidu a času jsou někdy rozlišovány také pomocí pojmů objektivita a

¹⁴ Comrie, Aspect, s. 95.

¹⁵ J. Hewson - V. Bubenik, Tense and Aspect, s.7.

¹⁶ L. Isebaert, „L'aspect en grec à la lumière des recherches récentes : le cas du parfait“. In: Études de syntaxe du grec classique. Recherches linguistiques et applications didactiques. Actes du premier Colloque International de Didactique de la Syntaxe du Grec classique 17, 18, 19 avril 1991 Université de Nice, Paris, Publications de la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Nice 7 1991, s. 100n.

subjektivity. Kategorie vidu je považována za subjektivní, protože je to mluvčí, který podle svého postoje k ději vybírá odpovídající slovesný tvar. Naopak výběr časové slovesné formy je dán okamžikem promluvy, který řídí umístění děje v čase. Proto je čas považován za kategorii objektivní.

1.4.2. Realizace vidové opozice na různých časových rovinách

Dalším důležitým rozdílem uplatnění kategorie vidu ve slovanských a neslovanských jazycích je realizace vidu na různých časových rovinách. V neslovanských jazycích se vidové významy se realizují pouze na úrovni minulého času, opozicí dvou minulých slovesných forem. Přítomný i budoucí čas jsou vůči vidu indiferentní. Podle Comrieho je tento fakt dalším důvodem, proč jsou slovesné tvary referující k minulému času chápány jako různé „časy“, nikoliv „vidy“. Kategorie vidu v neslovanských jazycích se nevztahuje na celý slovesný systém, ale jen na jeho část.

Naopak ve slovanských jazycích se vid realizuje na všech časových úrovních. Vidová opozice se uplatňuje nejen v préteritu, ale také v budoucím čase.

tabulka 2

imperfektivní perfektivní	:	minulost	přítomnost	budoucnost
čeština		<i>četl : přečetl</i>	<i>čte</i>	<i>bude číst : přečte</i>
francouzština		<i>il lisait : il a lu</i>	<i>il lit</i>	<i>il lira</i>

V přítomnosti je vidová opozice neutralizována, neboť perfektivní význam se neslučuje s významem přítomnosti. Děj, ke kterému referujeme jako souběžnému s okamžikem promluvy nelze nahlížet jako komplexní, dokončený, ale vždy jako probíhající. Děje viděné jako celek, jako uzavřené existují pouze v minulosti či v budoucnosti. Prézens perfektivního slovesa je tak logicky řazen do budoucnosti, získává futurální význam. U perfektivních sloves dochází

k synkretismu prézentu a futura.¹⁷ Tento jev je vysvětlován právě tím, že významy perfektivity a přítomnosti se logicky vylučují. Běličová výstižně konstatuje, že „v jednotlivých časových rovinách se zde projevuje různě silná kompatibilita/inkompatibilita vidového významu a časové roviny.“¹⁸

Výjimkou jsou jihoslovanské jazyky, v nichž existuje speciální perifrastický tvar pro perfektivní futurum, přičemž perfektivní prézens je zachován. Jeho temporální význam je však vždy blízký budoucímu času. Je zajímavé, že v těchto jazycích jsou také zachovány staré tvary aoristu a imperfekta pro minulý čas.

Tvary prézenta imperfektiva a syntetického futura jsou tak formálně identické. Imperfektivní slovesa mají speciální futurální tvar. Tento tvar je perifrastický, tvořený futurem slovesa *být* (mimochodem jediné slovanské imperfektivní sloveso, které má syntetickou formu futura) a infinitivem plnovýznamového slovesa: *budu číst*. Perifrastický tvar imperfektivního futura je sekundární, vznikl relativně pozdě až v období rozdělení jednotlivých slovanských jazyků a byl vytvořen jako vidový protiklad k perfektivnímu futurum. Právě vznik imperfektivního futura a přesun perfektivního prézentu k vyjadřování budoucnosti byl jedním z význačných rysů, které svědčí o rozvoji kategorie vidu ve slovanských jazycích. V nejstarších staroslověnských památkách z 10.-11. stol. budoucí čas ještě nemá ustálenou formu: mohl být vyjadřován opisnými formami plnovýznamového slovesa s pomocnými slovesy *iměti, choťeti, načęti (mít, chtít, začít)*, sémantika pomocných sloves naznačuje původní modální charakter futura, nebo prezentem perfektivních i imperfektivních sloves.

Co se týče préterita, v severoslovanských jazycích existuje pouze jediný tvar vyjadřující minulý čas, jak už bylo řečeno výše. Tento tvar vychází z původního praslovanského tvaru perfekta; ostatní staré minulé časy (aorist, imperfektum), v severoslovanských jazycích zanikly, neboť jejich funkci, vyjádření vidové difference, převzal slovesný kmen.

Jiný typ slovesného systému představují jihoslovanské jazyky, které uchovaly staré tvary aoristu a imperfekta. Aorist a imperfektum jsou tvary minulého času, které existovaly ve staroslověně a jejichž funkce zhruba odpovídají funkcím týchž tvarů ve starořečtině. Existence těchto tvarů ve staroslověně svědčí – podobně jako způsob vyjadřování futura -

¹⁷ Helena Běličová, *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských*, Praha, Nakladatelství Univerzity Karlovy 1998, s. 77.

¹⁸ H. Běličová, *Nástin*, s. 86.

o tom, že kategorie vidu ještě neměla tak významnou úlohu ve slovesném systému jakou má dnes. Na úrovni minulého času se totiž uplatňovala vidová opozice vyjadřovaná slovesnými tvary, podobně jako dnes v neslovanských jazycích. Distribuce imperfektivních : perfektivních sloves a ipf : pf forem ukazuje jakousi formu koexistence dvou různých typů vyjadřování vidu. Někteří autoři však tuto interpretaci vylučují, podle nich aorist a imperfektum vidovou platnost nemají. V současné srbštině a chorvatštině se imperfektum tvoří pouze od sloves imperfektivních. Aorist je neutrální (podobně jako perfektiva v neslovanských jazycích, např. francouzské *passé composé*) a je tedy možné ho tvořit jak od imperfektivních tak od perfektivních sloves. V bulharštině získala stará préterita novou funkci. Tvar aoristu označuje, že je sdělována informace ověřená, perfektum pak, že se jedná o informaci „z druhé ruky“.

V češtině (a ostatních severoslovanských jazycích) jsou tedy vidové rozdíly vyjádřeny na úrovni minulého času (préterita *přečetl* : *četl*) a budoucího času *přečte* (prézentní forma s významem perfektivního futura) : *bude číst* (opisná forma imperfektivního futura). Prézentní čas je vyjádřen pouze jediným tvarem – prezentem imperfektivního slovesa, vidová opozice je neutralizována.

Vzhledem k tomu, že se v přítomnosti vidová opozice nerealizuje, někteří autoři popisují systém slovanských temporálních forem pouze v rámci binární časové opozice minulost : neminulost. Minulost označují préterita perfektivních a imperfektivních sloves a ne-minulost imperfektivní prézens a perfektivní futurum. Opisné imperfektivní futurum vyjadřuje stav v neminulosti. Máme tak následující vidovou strukturu:

tabulka 3

vid	čas		
	<i>minulost</i>	<i>neminulost</i>	
<i>slovesný tvar</i>	<i>préteritum</i>	<i>prézens</i>	<i>futurum</i>
<i>imperfektivum</i>	četl	čte	bude číst
<i>perfektivum</i>	přečetl	-	přečte

1.4.3 Funkce vidu

V kontextu mohou aspektuální tvary získávat další funkce. Především vyjadřují temporální vztah jednotlivých dějů k sobě navzájem, tedy mohou vyjadřovat relativní temporalitu. Relativním časem míníme temporální vztahování určitého děje k jinému ději, oproti absolutnímu času, kdy se děj vztahuje k momentu promluvy.

Obecně lze konstatovat, že imperfektivem se zpravidla označují děje probíhající současně s jinými ději, tedy sekundární funkcí imperfektivního vidu je vyjádření simultaneity. Dále se jím vyjadřují také děje tvořící rámec popisované situace, děje opakované, vlastnosti ap.: *Ptáci zpívali, slunce svítilo, nebe bylo modré*. Perfektivem se události řadí za sebou, zpravidla v logické posloupnosti: *Obul si boty, zamkl dveře a vyšel na ulici*. Sekundární funkcí perfektivního vidu je vyjádření anteriority a posteriority: *Když přišel, uvařil si večeři*, nebo *Než přišla, otevřel víno*. Důležitou roli pro vyjádření relativní temporality samozřejmě hrají také syntaktické prostředky.

Lze říci, že ve slovanských jazycích časové tvary ztrácejí hodnotu času absolutního a získávají platnost času relativního vzhledem k řídicímu slovesu. Tímto způsobem je nahrazena neexistence speciálních slovesných tvarů, které v některých neslovanských jazycích slouží speciálně k vyjádření relativní chronologie (ve francouzštině např. plusquamperfektum, futur antérieur). Vidové významy tedy mohou sloužit v širším kontextu k vyjádření významů simultaneity, posteriority, které jsou podpořeny dále i lexikálně a syntakticky. Podobný systém je některými autory postulován i pro starořečtinu.

1.5. Způsob slovesného děje (Aktionsart)

Vedle pojmu *vid* se někdy používá také pojem *Aktionsart* „druh děje“, „způsob slovesného děje“. Tyto dva termíny se původně neodlišovaly a ještě dnes jsou velmi často zaměňovány. *Aktionsart* chápeme jako sémantickou kategorii, která zahrnuje společný rys lexikálního významu určité skupiny sloves. Jedná se také o určité pojetí děje, které však nelze vyjádřit u všech dějů a není tedy gramatikalizováno. Vymezuje se např. slovesa ingresivní, která označují počátek děje, např. *začít, vyběhnout*; slovesa terminativní, označující konec děje *dočíst, dodělat*; slovesa delimitativní, která označují krátké trvání děje *pospat, posedět*;

evolutivní slovesa, která označují počáteční fázi děje *rozběhnout se, rozplakat se*.¹⁹ Tato slovesa můžeme zahrnout pod termín fázová slovesa, neboť kladou důraz na nějakou fázi vývoje děje. Jiné skupiny sloves kladou důraz na kvantitu či kvalitu děje, např. extenziva jsou slovesa, která „obsahují významovou složku ‚hodně, často, dlouho‘ *napracovat se, nasedět se, namluvit se*“, kumulativa označují „uchopení blíže neurčené kvantitativní objektu: *nabalit (mnoho věcí), nahrabat (mnoho), nakapat (jisté množství léku)*“, intenziva vyjadřují „vysokou kvantifikaci děje: *najet (pět set kilometrů), načadit*“.²⁰ Slovesa momentální, která vyjadřují jednorázový děj – *kopnout, bodnout, mrknout* získávají v imperfektivní formě význam opakování daného děje, iterativní význam – *kopat, bodat, mrkat*. K problematice Aktionsart se podrobněji vrátíme v druhé části práce.

Shrňme stručně poznatky z 1. části. Videm rozumíme sémantickou kategorii, která je tvořena opozicí imperfektivního a perfektivního členu. Imperfektivní člen klade důraz na vlastní vnitřní strukturu slovesného děje. Perfektivum vyjadřuje děj v celku, jako jednotu, abstrahuje od vnitřní struktury děje. Tyto významy se mohou v jazycích realizovat různým způsobem. Mohou být vyjadřovány lexikálně (*dire : parler*), na morfoložické úrovni jsou gramatikalizovány zpravidla pouze v oblasti minulého času, kde jsou představovány dvěma slovesnými tvary, např. ve francouzštině *imperfektem* a *passé composé* (resp. *passé simple*). V těchto tvarech nelze odlišit morfémy vidu od morfémů časových.

Stejná opozice se realizuje ve slovanských jazycích, příznakovost a nepříznakovost členů opozice je však zrcadlově obrácena. Slovanské perfektivum vedle komplexnosti děje vyjadřuje také jeho ukončenost, imperfektivum se k ukončenosti děje nevyjadřuje. Vidové významy jsou nesené prefixy a sufíxy, kterými jsou odvozovány nikoliv pouze tvary, ale slovesné kmény, na nichž je budována konjugace perfektivních a imperfektivních sloves. Slovesa tvoří vidové dvojice, které mají stejný lexikální význam a liší se pouze různým významem vidovým. Aspektuální opozice se realizuje na úrovni minulého a budoucího času; přítomnosti je logicky vyloučena (přezens a perfektivita jsou významově inkompatibilní).

Naše úvahy o vidu se týkaly převážně živých jazyků. Avšak kategorie vidu je položena už v nejstarších mrtvých jazycích. Průkazně především ve starořečtině a staroslověně.²¹ Stále sporná je otázka existence vidu v góštíně.²² Definitivně není ani

P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová, Encyklopedický slovník češtiny, s. 568.

Příklady převzaty z P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová, Encyklopedický slovník češtiny, s. 568.

Např. O. Szemerényi, „The Origin of Aspect in the Indo-European Languages“. *Glotta*, 65, 1987, s. 1-18.

vyřešena otázka, zda vid existoval v indoevropském prajazyce, byť byla otevřena už na konci 19. stol.

Někteří badatelé se kloní k názoru, že vid byla základní kategorie sloves a teprve později se začal rozlišovat i čas, podle jiných byla primární kategorie času a vid se utvářel v jednotlivých jazycích až později. Jisté je, že slovanský vid je inovací (jak ukázaly také některé výše uvedené poznámky o vývoji futura a minulých časech ve staroslověnštině). Jeho vznik klademe zhruba k roku 500 př. Kr., do doby, kdy se slovanské dialekty oddělují od baltských. Podle Galtona vývoj vidu ve slovanštině ovlivnil právě styk s řečtinou v době, kdy slovanské kmeny žily v jižním Rusku.²³ Tím lze také vyložit odlišnost vidového typu slovanského a neslovanského. Staroslověnština však ve svých slovesných tvarech do jisté míry ještě uchovala zřejmě starší způsob vyjadřování vidu: pomocí slovesných forem minulého času. Tyto tvary pak s rozvojem nového typu vidu postupně zanikají.

Další část práce bude věnována popisu vidu ve starořečtině.

2. Vidový systém ve starořečtině

V řečtině byly vidové významy v rámci sémantiky slovesných forem rozlišovány už v době hellénismu. Stoikové rozlišovali šest slovesných časů, přičemž přezens a imperfektum charakterizovali jako vyjadřující děj nedokončený (ἀτελής, παρατατικός) perfektum a plusquamperfektum děj dokončený (συντελικός, τέλειος); přezens a perfektum čas přítomný (χρόνος ἐνεστώς), imperfektum a plusquamperfektum čas minulý (χρόνος παρωχημένος). Aorist a futurum byly chápány jako stojící mimo tento systém - a tím byly zároveň vlastně sémanticky spojené. Označeny byly jako časy ἀόριστοι, „neurčité“, „neohraničené“, oproti ostatním časům u“určitým“, „ohraničeným“ - ὀρισμένοι.²⁴

tabulka 4

	χρόνοι ὀρισμένοι		χρόνοι ἀόριστοι
	παρατατικοί	συντελικοί	
ὁ ἐνεστώς / ὁ μέλλων	présens	perfektum	futurum
ὁ παρωχημένος	imperfektum	plusquamperfektum	aorist

²² Např. Albert L. Lloyd, „A Reply to Oswald Szemerényi: ‚The Origin of Aspect in the Indo-European Languages‘“, *Glotta*, 68, 1990, s. 129-131. A příslušný článek O. Szemerényi.

²³ O. Szemerényi, Einführung, s. 336.

²⁴ R.H. Robins, A Short History of Linguistics, London, Longman 1997 (4. vyd.), s. 36.

J. Holt, který ve své studii o řeckém vidu stoické rozdělení časů podrobně komentuje, na tento systém poněkud anachronicky aplikuje strukturalistickou teorii a konstatuje, že pro Řeky byla zásadní vidová opozice prézens : perfektum, neboli opozice mezi časy συντελικοί a παρατατικοί. Podle něj se antické termíny velmi podobají současné terminologii (perfektivní : imperfektivní) tím, že jasně označují opozici mezi členem pozitivním (συντελικός „avec achèvement“) a členem negativním (άτελής „sans achèvement“)²⁵.

R. Kühner – B. Gerth tuto interpretaci mírně upravují a do systému časů ώρισμένοι zařazují také futurum, s charakteristikou budoucí čas (μέλλων) a rozlišením άτελής pro futurum a τέλειος pro futurum perfekta.²⁶ Jejich interpretaci stoického systému ukazuje následující tabulka:

tabulka 5

παρατατικός (άτελής)	Χρόνος ένεστώς ποιώ	Χρ. παραχημένος έποιουν	Χρ. μέλλων ποιήσω
συντελικός (τέλειος)	πεποίηκα	έπεποιήκειν	πεποιήσομαι
	έποίησα (άόριστος)		

Narozdíl od stoiků škola Dionýsia Thráka rozlišovala pouze časy, nikoliv vidy. Tento přístup je částečně tradován až dodnes. Rozlišování slovesného vidu v antice je dnes spojováno především s latinským gramatikem Varronem, který zavedl termíny „perfectum“ a „infectum“ pro kategorie latinských slovesných forem.

V moderní době byly vidové významy ve starořečtině poprvé popsány Georgem Curtiem v jeho *Griechische Schulgrammatik*. Jeho popis odstartoval dlouhou řadu dalších bádání, úvah a diskusí o vidu v řečtině.

Georg Curtius, který v letech 1849-54 působil v Praze, se zřejmě inspiroval slovanským videm a objevil podobný významový protiklad také mezi tvary imperfekta a aoristu ve starořečtině. Tyto významy nazval „Zeitarten“ (vedle časových významů „Zeitstufe“), k aoristu a imperfektu zařadil také perfektum a vymezil tak tři třídy Zeitarten

²⁵ J. Holt, „Études d'aspect“. *Acta Jutlandica*, 15, 2, Kopenhagen, Universitetsforlaget I Aarhus, 1943, s. 3.

²⁶R. Kühner – B. Gerth, *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache*. Hannover und Leipzig, Hahnsche Buchhandlung 1955 (1890-1904) (4.vyd.), par. 190.

dauernde, eintretende, vollendete. Termín „Zeitart“ zaměnil termínem „Aktionsart“ o několik let později Brugmann a Curtiovy tři třídy přejmenoval na *imperfektiv, perfektiv, perfektisch*.²⁷

Pro srovnávací gramatiku bylo klíčové následné odhalení vidu v góštině (dnes sporné), které zavedlo příčinu hledání původu vidu v indoevropštině. Otázka existence a způsobu vyjadřování vidu v indoevropštině je dodnes aktuální.

Inspirace slovanským videm pro vymezení vidu řeckého se projevily také v definicích členů vidové dvojice. Typickým příkladem jsou práce A. Meilleta, který se zabýval staroslověnštinou i starořečtinou. Meillet charakterizuje řecké imperfektum a aorist stejným způsobem jako imperfektivní a perfektivní slovesa ve staroslověnštině²⁸. V předchozích kapitolách jsme však ukázali, že se v těchto jazycích nejedná o stejný typ vidové dvojice, proto přenášení definic není příliš šťastné. Takové přenášení vychází z metody historické srovnávací gramatiky, kde lze tímto způsobem porovnávat jednotlivé tvary, nikoliv však jejich funkce, které souvisí s jejich pozicí v celém jazykovém systému. Současná historicko-srovnávací lingvistika si je rozdílnosti slovanského a řeckého vidu, byť jen na morfologické úrovni, vědoma.²⁹

Ve 20. stol. bylo otázce vidu ve starořečtině věnováno nesčetně studií. K nejvýznamnějším patří monografie M.S. Rui Péreze, ze které vycházejí A.-M. Chagnetová a Y. Duhoux, v českém prostředí ojedinelá monografie o vidu v novozákonní řečtině F. Sticbitze. Videm v novozákonní řečtině se podrobně zabýval B.M. Fanning a K.L. McKay.

Přestože byla kategorie vidu ve starořečtině rozpoznána už v 19. stol., její přesné vymezení je spornou otázkou ještě dnes. Některé gramatiky zmiňují vid pouze okrajově (např. J. Bertrand či A. Lukinovich – M. Rousset). Vid někdy není chápán jako samostatná kategorie, ale jako součást kategorie času. Jindy s kategorií času zcela splývá (např. slovesné kmeny jsou označovány jako „časové“, ačkoli samy o sobě čas nevyjadřují). Také je obvyklé směšování kategorie vidu s Aktionsart. Jasné rozlišení těchto dvou kategorií je stále předmětem diskuzí.

Samotný obsah termínu „vid“ a pojmů „perfektivní“ a „imperfektivní“ se liší od publikace k publikaci. Někdy se mluví i o několika videch. Obecně lze pozorovat tendenci do rámce „vidu“ zahrnovat jakékoliv jinak nezařaditelné významy slovesných tvarů.

Vid je často atribuován pouze tvarům indikativu (zřejmě po vzoru realizace vidu

²⁷ O. Szemerényi, Einführung, s. 332.

²⁸ A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1965 (2.vyd.); pro řečtinu A. Meillet – J. Vendryes, *Traité de grammaire de comparée des langues classiques*, Paris, Librairie Ancienne Champion 1927, s. 188.

²⁹ O. Szemerényi, Einführung, s. 335.

v současné angličtině či francouzštině), nikoliv celému kmeni slovesa. Tím jsou zcela opomíjeny vidové významy a jejich funkce v modálních a nominálních tvarech. Specifikem řeckého slovesného systému je však právě skutečnost, že vid vyjadřují i modální a nominální tvary (stejně jako ve slovanských jazycích).

Z těchto příčin se setkáváme s odlišnými klasifikacemi jednotlivých významů, např. vyjádření děje v „jeho průběhu, trvání, opakování“ je někdy připisováno kmeni přítomnosti, jindy pouze samotnému indikativu přítomnosti či, nejčastěji, pouze imperfektu.³⁰

Na problém nepřesného rozlišování mezi hodnotou slovesného kmene a času, především na označování modálních a nominálních forem jako časových a nikoliv vidových (tj. např. imperativ aoristu je chápán jako „minulý“ v souladu s významem aoristu ap.) zvláště upozorňuje ve své studii Chanetová.³¹ Podle jejího názoru je tento omyl způsoben tradiční terminologií. Označení „aoristový kmen“ implikuje temporální hodnotu, protože označení aorist je spojováno především s minulým časem. Slovesný kmen však sám o sobě nenesl žádné časové vymezení. Můžeme to prokázat na faktu, že od slovesného kmene (přítomnosti, aoristu, perfekta) se odvozují modální a nominální tvary, jejichž distribuce se řídí pouze jejich vidovými významy. Tímto způsobem je prokazována existence kategorie vidu v řečtině: např. infinitivy παιδεύειν a παιδεύσαι se neliší v ničem jiném, než ve svém vidovém významu (podobně jako české infinitivy *vychovávat* a *vychovat*). U určitých tvarů v indikativu existuje stejná diference u tvarů aoristu a imperfekta.

Kategorie vidu se tedy v řečtině uplatňuje v opozicích modálních a nominálních tvarů různých kmenů a v opozici minulých časů přítomního a aoristového kmene. Slovesné kmeny jsou odvozovány pomocí sufixů. Využita je široká škála přítomních sufixů a reduplikace pro přezens, sigmatický sufix pro aoristový a futurální kmen, sufix *-k-* a reduplikace pro kmen perfekta. Některá stará slovesa ukazují, že starším prostředkem vyjádření vidu mohl být také ablaut. Funkci ablautu můžeme sledovat např. na vidovém rozdílu mezi kmeny slovesa λείπω: 1. sg. imperfekta ἔ-λειπ-ο-ν : 1. sg. aoristu ἔ-λιπ-ο-ν. Temporální znaky obou tvarů jsou zcela identické: augment, tematický vokál, sekundární koncovka. Tyto morfémy označují minulý čas a vzhledem k tomu, že jsou u obou tvarů stejné, nemohou zároveň označovat i vid. Ten je zde tedy indikován stupněm kořenné samohlásky.

³⁰ Běžně zejména ve starších gramatickách, např. H.W. Smyth.

³¹ A. – M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, *Cratyle* 5 (nouvelle série), 1987.

2.1. Definice a morfologie vidu

Definice vidu ve starořečtině se většinou zastavují na pouhé vidové charakteristice jednotlivých kmenů *a jejich funkcí*. Vymezení samotné kategorie nebývá věnována velká pozornost, případně je vid definován jako pouhé zobrazení trvání, průběhu, vývoje děje (viz také kapitola 1.2.). Y. Duhoux např. charakterizuje vid jako „l'expression morphologique du développement du procès“³². Někteří autoři zmiňují také úlohu mluvčího jako klíčovou pro výběr určitého slovesného kmene (z autorů starších gramatik např. W. W. Goodwin³³, který ovšem ještě o kategorii vidu jako takové nemluví, či J. Humbert³⁴, z novějších např. J. Irigoín³⁵).

Obecná definice však vyžaduje abstraktnější popis této slovesné kategorie. Nejvýstižnější definici podle našeho názoru podává B. Fanning (který vychází z B. Comricho). Ocitujeme ji zde v úplnosti:

„(aspect) is that category in the grammar of the verb which reflects the focus or viewpoint of the speaker in regard to the action or condition which the verb describes. It shows the perspective from which the occurrence is regarded or the portrayal of the occurrence apart from the actual or perceived nature of the situation itself. ..., aspect is concerned with the speaker's viewpoint concerning the action in the sense that it implicitly sets up a relationship between the action described and a reference-point from which the action is viewed. The crucial aspectual distinction is whether this reference-point is internal or external to the action. The action can be viewed from a reference-point *within* the action, without reference to the beginning or end-point of the action, but with focus instead on its internal structure or make-up. Or the action can be viewed from a vantage-point *outside* the action, with focus on the whole action from beginning to end, without reference to its internal structure.“³⁶

³² Duhoux, s. 136. Podobně také Irigoín, Chanetová.

³³ W.W. Goodwin, *Syntax of the moods and Tenses of the Greek Verbe*, London, Macmillan and Co. 1889, s. 17: „the same event may thus be stated by the aorist or the imperfect according to the writer's point of view,...“.

³⁴ J. Humbert, *Syntaxe grecque*, Paris, Klincksieck 1972 (1945) (3. vyd.). Na s. 135 vysvětluje, že použití daného slovesného tvaru závisí také na subjektivním přístupu mluvčího k zobrazenému ději.

³⁵ J. Irigoín, „Aspects et temps, du grec ancien au grec moderne“. In: *Actants, voix et aspects verbaux. Actes des Journées d'Etudes Linguistiques de l'Université d'Angers (22-23 mai 1979)*, Angers 1981, s. 63-82, zde s. 68.

³⁶ B.M. Fanning, *Verbal Aspect in New Testament Greek*, Oxford, Clarendon Press 1990, s. 84-5.

Podobně vymezuje vid také McKay, podle něhož je vid „category of verb system by means of which an author (or speaker) shows how he views each event or activity he mentions in relation to its context.“³⁷

Zde je na místě zmínit také pojetí kategorie vidu v pracích A. Rijksbarona. Rijksbaron kategorii vidu neuznává, slovesné kmeny důsledně označuje jako „tense stems“ a jejich význam chápe pouze skrze jejich funkci v kontextu. Tento pohled je dán tím, že Rijksbaron vychází především z pragmatického přístupu k jazyku. Podle něj je primární funkcí slovesných kmenů stanovení „order of events“, anteriority, simultaneity a posteriority. Významy slovesných kmenů (které bychom charakterizovali jako vidové) označuje pouze jako „sémantické hodnoty slovesných kmenů“.³⁸ Nicméně ve své studii o funkci imperfekta v diskurzu³⁹ termín vid rehabilituje a používá. (Jeho význam charakterizuje v tom smyslu, že „roughly covers that part of the meaning of a given verb form that does not concern the location of the state of affairs on the time axis“.⁴⁰) Narozdíl od Fanningovy definice je však pro něj důležité vztazení děje vyjádřeného slovesem k „reference point given in the context“, nikoliv k „speaker's viewpoint“. Ve vztahu k tomuto bodu je pak děj vyjádřený slovesným tvarem zobrazen jako uzavřený či neuzavřený ap.⁴¹

Podobný přístup, tedy důraz na „reference point given in the context“ při charakteristice vidových významů uplatňuje také Ruijgh (viz dále).

Obtíže působí ve starořečtině samotné určení počtu vidových významů a určení jejich vzájemných vztahů. Vidovým významům kmenů bývá věnována největší pozornost, uvádíme zde proto podrobnější přehled různých řešení.

Poněkud netradiční rozlišení vidových významů uvádějí McKay, Delaunois a Holt. McKay rozlišuje čtyři vidové významy, vyjadřované kmeny imperfekta, aoristu, perfekta a

³⁷ K.L. McKay, *Greek Grammar for Students. A concise grammar of classical Attic with special reference to aspect in the verb*, Canberra, Australian Nat. University 1974, s. 27.

³⁸ A. Rijksbaron, *The Syntax and Semantics of the Verbs in Classical Greek: An Introduction*, Amsterdam, J.C. Gieben 1984 s. 1-3, zvláště poznámka 1.

³⁹ A. Rijksbaron „The discourse function of the imperfect“. In A. Rijksbaron, H.A. Mulder, G.C. Wakker (eds.), *In the footsteps of Raphael Kühner, Proceedings of the international colloquium in commemoration of the 150th anniversary of the publication of Raphael Kühner's Ausführliche grammatik der griechischen sprache, II. Theil: Syntaxe*. Amsterdam J.C. Gieben, 1986. s. 237-254.

⁴⁰ A. Rijksbaron, *The discourse function*, s. 243.

⁴¹ A. Rijksbaron, *The discourse function*, s. 246.

futura.⁴² Futurum charakterizuje jako „aspect of intention.“ Význam „záměru“ však patří mnohem spíše do oblasti modality než aspektuality.

Delaunois uvádí tři vidové významy: „le duratif“ (prézens, imperfektum), „le perfectif-résultatif“ (perfektum, plusquamperfektum, futurum perfekta) a „indeterminé“ (aorist a futurum)⁴³. Delaunois vlastně pouze reflektuje staré hellénistické rozdělení slovesných kmenů (viz kapitola 2.)

J. Holt rozlišuje *l'aspect dévolutif* (perfektum), *l'aspect évolutif* (prézens) a *l'aspect neutre* (aorist). Vychází částečně také ze stoického systému, ve kterém nachází základní opozici mezi kmeny prézentu a perfekta (viz kapitola 2.). Dále se inspiruje Hjelmslevovým pojetím kategorie pádů a podobným způsobem charakterizuje vid, který podle něj „indique le rythme du procès et il désigne l'éloignement et le rapprochement et le « repos » par rapport au terme“⁴⁴. Vid samotný definuje jako „l'indication du terme et du non-terme d'un procès“.⁴⁵ Jednotlivé členy kategorie pak popisuje podle vztahu děje k této hranici. Perfektum vyjadřuje děj, který překročil svou hranici a je ukončen; prézens vyjadřuje děj neohraničený či nedosahující své hranice; aorist pak vyjadřuje děj, který žádný odkaz k dosažení či překročení hranice neobsahuje. Tyto významy řadí do trojčlenného systému, kde perfektum je pozitivním členem kategorie (děj dosáhl hranice), prézens negativním (děj nedosáhl hranice), aorist nulovým (děj nemá vztah k hranici).

Slabinou Holtova přístupu je opomíjení faktu, že odkaz na hranici děje je obsažen (či neobsažen) v samotném lexikálním významu slovesa. (Viz kapitola 2.6.) Tak aorist terminativních či telických sloves vyjadřuje dosažení hranice děje, či naopak prézens momentálních sloves nevyjadřuje neohraničený, ale opakovaný děj. Sám Holt ostatně konstatuje, že momentální slovesa mají v perfektu význam durativní, např. κέκραγε *křičí*, což ale znamená, že perfektum jako takové nevyjadřuje dosažení hranice děje – v tom případě by toto perfektum znamenalo spíše „mám nakřičeno“. Význam „dosažení/nedosažení hranice děje“ vzniká interakcí významu slovesa a slovesné formy. Vidové významy jsou obecnější, nelze je redukovat na vyjádření vztahu k hranici děje, které se týká jen určité skupiny sloves.

Tradiční je rozlišování tříčlenného systému imperfektivum (prézentní kmen), perfektivum (aoristový kmen) a stav (perfektní kmen). Takový systém nacházíme už

⁴² K.L. McKay, Greek grammar, s. 27-30. Imperfektum vyjadřuje děj „as in process (in progress)“, aorist „as whole action or simple event“, perfektum vyjadřuje „the state consequent upon an action“.

⁴³ M. Delaunois, Essai de syntaxe grecque classique. Réflexions et recherches. Bruxelles, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis 1988.

⁴⁴ J. Holt, Études d'aspect, s. 34; odkaz na Hjelmsleva v poznámce pod čarou.

⁴⁵ Holt, Études d'aspect, s. 33

v gramatice Kühnera-Gertha, kde jsou vymezeny tři typy „Aktionsarten“ (Aktionsart je zde chápána jako „die Beschaffenheit der Handlung“): aoristový kmen zobrazuje děj jako „Faktum schlechthin“, přítomní kmen zobrazuje děj v jeho vývoji, perfektní kmen jako ukončený děj či výsledný stav. Tyto významy se v indikativu realizují na všech časových rovinách:

tabulka 6⁴⁶

„Aktionsart“/čas	„momentální“	„durativní“	„perfektní“
<i>přítomnost</i>	-	prézens	perfektum
<i>minulost</i>	aorist	imperfektum	plusquamperfektum
<i>budoucnost</i>	futurum (φεύξομαι <i>ich werde entfliehen</i>)	futurum (φεύξομαι <i>ich werde auf der Flucht sein</i>)	futurum III. (τεθνήξω <i>ich werde tot sein</i>)

Tento systém je obvykle uváděn i v novějších studiích (např. Chanetová, Irigoien, Ruipérez, Duhoux) a gramatikách, vyřazováno bývá futurum. Odlišné jsou také termíny, kterými jsou jednotlivé členy označovány. S odhlédnutím od specifických charakteristik jednotlivých autorů lze obecně shrnout, že přítomní kmen vyjadřuje imperfektivní vid, klade důraz na vnitřní strukturu děje, zobrazuje děj v jeho průběhu. Imperfektivní význam se v indikativu realizuje na úrovni přítomného času (prézens) a minulého času (imperfektum). Aoristový kmen vyjadřuje perfektivní vid, zobrazuje děj komplexně, jako celek, bez ohledu na vnitřní strukturu děje. V indikativu se realizuje pouze na úrovni minulého času. Význam kmene perfektního je někdy chápán jako vidový, jindy jako časový či časově-vidový. Vidový význam perfekta bývá označován jako „stav“. Stav může být výsledkem minulého děje nebo označuje obecnou vlastnost nějaké entity. V indikativu se realizuje na úrovni přítomného času (perfektum) a minulého času (částečně perfektum a plusquamperfektum).

Na pomyslném pomezí mezi tímto popisem vidového systému a přístupem Rijksbarona stojí koncepce Ruijghova. Ruijgh rozlišuje vidy „duratif“ (přítomní kmen), „confectif“ (aoristový kmen) a „statique-résultatif“ (perfektní kmen), avšak tyto významy

⁴⁶ v tabulce zobrazující vidový systém v pojetí Kühner-Gertha a zachovávám původní terminologii (Aktionsart, momentální, durativní, perfektní), termíny uvádím do uvozovek. Tabulka vychází z přehledu podaného v Ausführliche grammatik, par. 381.

chápe jako primárně časové, neboť základní je podle něj vyjádření vztahu děje k „moment donné par le contexte ou la situation“⁴⁷. Nicméně jinde připouští, že vyjádření relativní temporality je spíše důsledkem vidového významu kmene.⁴⁸ Co se týče vzájemného vztahu vidových významů, Ruijgh nevytváří trojčlenný systém, ale rozlišuje dvě binární opozice „statique-résultatif : non statique-résultatif“ a „duratif : confectif“⁴⁹.

Tím se dostáváme k problému vymezení vztahů jednotlivých členů vidového systému. Jakýmsi „vzorem“ v pojetí vidu byla slovanská dvojčlenná opozice perfektivní : imperfektivní. V řečtině ji však narušuje přítomnost třetího členu, perfektního kmene. Také z toho důvodu bývá perfektum někdy charakterizováno spíše jako čas než jako vid. Možným řešením je vytvoření dvou binárních opozic v rámci kategorie vidu, tak jak to dělá Ruijgh. Duhoux, Chanet a Ruipérez navíc řadí tyto opozice hierarchicky. Významy perfektivní/imperfektivní slučují do jednoho členu, jehož příznakovým rysem je „změna“, děj jako takový. Děj je nadřazeným významem kmenů přítomnosti/aoristu. Opačným členem je „nezměna“, tedy „stav“. Systém složený ze dvou binárních opozic zobrazuje tabulka 7:

tabulka 7

<i>vid</i>	<i>stav</i>	<i>ne-stav (= změna, děj)</i> <i>perfektivní : imperfektivní</i>
<i>formální vyjádření</i>	kmen perfekta	(kmen aoristu : kmen prezenta)

Opozice jsou realizovány ve všech modech a ve všech nominálních formách daného slovesa. V opozici perfektivní : imperfektivní je příznakovým rysem důraz na vnitřní strukturu děje, příznakový je imperfektivní člen. V indikativu se opozice stav : děj realizuje na úrovni přítomného i minulého času, tedy prézens : perfektum; aorist/imperfektum : plusquamperfektum (či perfektum); opozice perfektivní : imperfektivní se realizuje jen na úrovni minulosti, tedy aorist : imperfektum.

⁴⁷ C.J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, études sur la syntaxe grecque. Amsterdam, A.M. Hakkert 1971, s. 229.

⁴⁸ C.J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, s. 231. O několik stránek dál konstatuje, že „le thème de l'aoriste ne signale pas, à lui seul, l'antériorité, mais plutôt le caractère confectif du procès“ s. 251.

⁴⁹ C.J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, s. 234.

Námitkou proti tomuto systému může být fakt, že gramatikalizovaný typ opozice změna : stav není popisován v žádném současném indoevropském jazyce. Ani v řečtině není tato opozice plně funkční – např. Chanetová⁵⁰ konstatuje, že se nerealizuje u všech sloves (např. u sloves, která tvoří perfektum, často slovesa stavová jako ἔχω, εἶμι nebo slovesa typu νικῶ, ἠπτόμαι, která mohou mít i perfektní význam; či u sloves, která naopak zřídka tvoří přezens/aorist). Podle Duhoux a také podle Sihlera se však jedná o prvotní, nejstarší typ vidové opozice, který odpovídá základnímu rozdělení slovesných dějů na „události“ a „stavy“. Kategorie „události“ se později štěpí na dva členy, imperfektivní a perfektivní pojetí události.⁵¹

Opozice perfektivní : imperfektivní se v indikativu realizuje pouze na úrovni minulého času, neboť aoristový kmen tvary s primárními koncovkami tvoří. (Jako aorist s primárními koncovkami můžeme chápat tvar futura, diskuze k tomuto problému viz kapitola 2.5.1.) V indikativu tedy existuje pouze jediná forma pro přítomný čas (oproti dvěma pro čas minulý). Strukturalisticky řečeno, vidová opozice se v přezentu neutralizuje. To odpovídá výše uvedené charakteristice inkompatibility „přítomnosti“ a „perfektivity“. Fakt, že aoristový kmen tvoří přezens, je vlastně důkazem jeho perfektivní hodnoty.

2. 2. Realizace vidové opozice perfektivní : imperfektivní a její funkce

Vidové rozdíly slovesných kmenů jsou transparentní zejména v neindikativních modech. J. Irigoin⁵² uvádí např. konjunktiv deliberativní **Εἴπομεν** ἢ **σιγῶμεν**; *Máme promluvit nebo mlčet?* Aorist označuje změnu, „la prise de parole“, přerušeni mlčení. Trvání mlčení vyjadřuje přezens σιγῶμεν. Podobně v imperativu: **Πέτασον** τὸ ἰστίον, **εὗθυνε** τὸ πηδάλιον *Spust' plachtu a udržuj směr!* Příkaz v aoristu implikuje okamžité vykonání, druhý příkaz platí pro celou dobu plavby.

Užitím a funkcemi slovesných kmenů v diskurzu se zabývá řada studií. Někdy jsou tyto funkce přiřítány konkrétním slovesným tvarům, ale můžeme je nahlížet také tak, že

⁵⁰ A.-M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, s. 32.

⁵¹ A.L. Sihler, New comparative grammar of Greek and Latin. New York – Oxford, Oxford university Press, 1995, s. 445-6.

⁵² J. Irigoin, Aspects et temps, s. 66.

vyplývají právě z vidové hodnoty slovesného kmene. Aorist může zdůraznit okamžitost určitého děje, jako ve výše uvedeném příkladu konjunktivu aoristu. Tento význam však závisí i na interakci lexikálního významu slovesa a aoristové formy. (viz kapitola 2.6.) Prézentsní kmen, který vyjadřuje děj v jeho průběhu, ve vyprávění slouží jako rámec, pozadí pro ostatní děje. Vyjadřuje také děje trvající či děje opakované.

Slovesa pohybu s různým vidovým významem v jednom souvětí můžeme porovnat i následujícím příkladem: Mt 2:9 οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως ἐπορεύθησαν καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοῦς. *Oni krále poslechli a vydali se na cestu a hvězda, kterou viděli na východě, je vedla.* Aorist zde má odstín ingresivity, naopak imperfektum dává důraz na průběh a trvání děje.

2.3. Vid a relativní temporalita

Jako funkci vidu můžeme chápat také vyjádření relativní chronologie v řečtině. Takovou funkci má vid také ve slovanských jazycích, jak jsme uvedli výše. Otázka způsobu vyjádření relativní temporality v řečtině obecně je sporná, podle některých autorů je vyjadřována speciálními slovesnými tvary, respektive změnou funkce absolutních časů v závislé větě, podle jiných vyplývá z kontextu či je právě důsledkem vidových významů. Vyjádření simultaneity, anteriority či posteriority by tak bylo syntaktickou funkcí vidu. Tento názor postuluje např. Duhoux, Chanetová a Kurylowicz. Podle Kurylowicze vid ve slovanštině a řečtině odpovídá kategorii relativního času v latině a germánských jazycích.⁵³ Když jsou vidové významy vztaženy k času – buď k momentu promluvy nebo k nějakému jinému okamžiku – tak vznikají významy anteriority či simultaneity. Perfektivum např. vyjadřuje primárně perfektivitu a sekundárně anterioritu děje (ve vztahu k řídicímu slovesu), např. διέδωκεν ἃ ἔλαβεν (*rozdal, co získal*)⁵⁴. Významnou roli však hraje také logická posloupnost dějů (ikoničnost dějů). Imperfektivum vyjadřuje primárně imperfektivitu děje a sekundárně vytváří rámec pro ostatní události a vyjadřuje zároveň simultaneitu dějů. Např. ve verši II 1.437: ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ βαῖνον ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης / ἐκ δ' ἑκατόμβην βῆσαν ἐκηβόλω Ἀπόλλωνι / ἐκ δὲ Χρυσῆς νηὸς βῆ ποντοπόροιο *Vystupovali pak na břeh moře /*

⁵³ J. Kurylowicz, *The inflectional categories of indo-european*, Heidelberg, Carl-Winter – Universitätsverlag, 1964.

⁵⁴ J. Irigoien, *Aspects et temps*, s. 68

vyvedli oběť určenou pro Apollóna, Přesného střelce / z lodi vystoupila i Chryseova dcera.⁵⁵ Vyloďování posádky je zobrazeno v průběhu, v rámci tohoto vyloďování jsou vyvedena z lodi také obětní zvířata a z lodi vystupuje i Chryseova dcera. Aoristové děje jsou zahrnuty v ději vyjádřeném imperfektem, který probíhá současně.

Vyjádřováním relativní chronologie jako funkce slovesných kmenů se zabývá také Ruijgh.⁵⁶ Aoristový kmen vyjadřuje podle Ruijgha jak anterioritu, tak posterioritu. Posteriorní význam má aorist např. ve větách typu διελεγόμεθα ἕως Σωκράτης εἰσῆλθε, *Nous causions jusqu'à ce que Socrate entra*.⁵⁷ V tomto i v ostatních uváděných případech hraje významnou roli také časová spojka.

Vyjádření relativní chronologie je klíčovou funkcí slovesných kmenů podle Rijksbarona.⁵⁸ V jeho pojetí se však jedná o primární funkci, nevyplývající z vidové hodnoty (kterou Rijksbaron neuznává). Hlavní úlohou sémantických hodnot je „to locate a certain action with respect to other actions“. Slovesný děj je vyjádřen jako „completed“ a „non-completed“ pouze vzhledem k jinému ději. Tento jiný děj tvoří časový bod, skrze který děj daného slovesa pokračuje (přezentní kmen vyjadřující simultaneitu; sémantický význam kmene „not-completed“), před kterým je děj daného slovesa ukončen (aoristový kmen vyjadřující anterioritu; sémantický význam kmene „completed“), či dané sloveso vyjadřuje stav existující v okamžiku indikovaném tímto bodem (perfektní kmen).

Ve své další studii Rijksbaron postuluje, že aorist primárně nevyjadřuje čas – ten je dán až sekundárně právě jeho sémantickou (vidovou) hodnotou. Perfektivita je totiž asociována s minulostí ve spojení s odkazem k momentu promluvy. Události, které jsou charakterizovány jako „closed before the speech moment“ jsou chápány jako anteriorní momentu promluvy, děj byl ukončen před ním. Proto interpretujeme aorist jako minulý čas.⁵⁹ Rijksbaron však nevysvětluje, proč je v indikativu k aoristovému kmeni připojován augment a sekundární koncovky. Pokud by aorist sám o sobě vyjadřoval minulý děj, nebylo by třeba tyto znaky minulého času ke kmeni připojovat. Podle Rijksbarona získává aorist minulou referenci především ve spojení s imperfektem, které je absolutním minulým časem, tj. primárně se vždy vztahuje k momentu promluvy a označuje vždy minulý děje. U imperfekta je temporalita (minulost) primárním významem, vedle něhož také nese vidový význam „neuzavřenost“, „pokračování děje“. Naopak aorist se objevuje i v neminulých kontextech, např. v přímé řeči,

⁵⁵ Příklad převzat z J. Humbert, *Syntaxe grecque*, s. 136.

⁵⁶ C.J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, s. 251

⁵⁷ C. J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, s. 252

⁵⁸ A. Rijksbaron, *The Syntax and Semantics*, s. 2n.

⁵⁹ Rijksbaron, *The discourse function of the imperfect*, s. 246.

v gnómických výpovědích, ve významu futura ap. Zde můžeme namítnout, že aorist je adaptován do těchto funkcí zřejmě z toho důvodu, že vlastně nahrazuje chybějící perfektivní člen v přítomnosti („perfektivní prézens“). V jistých kontextech tak může tvořit opozici s přítomným kmenem i mimo úroveň minulého času. Imperfektum se v takových kontextech nevyskytuje, protože je zde využíván přítomný čas přítomného kmene.

Podobně lze vysvětlit i funkce plusquamperfekta, které Rijksbaron hodnotí také jako „absolutní čas“. Plusquamperfektum se v atemporálních kontextech nevyskytuje; atemporální funkce může mít pouze perfektum. Rijksbaronovo rozdělení slovesných forem v indikativu na atemporální (aorist, prézens, perfektum) a „absolutní časy“ (imperfektum, plusquamperfektum, futurum) tak podle našeho názoru pouze jiným způsobem reflektuje fakt, že slovesné kmeny vyjadřují primárně vid, který je „atemporální“, uplatňuje se na různých časových rovinách a v různých kontextech. Od kmene přítomnosti a perfekta se pak odvozují minulé tvary, které jsou používány pouze v kontextu minulého času. Aorist může do jisté míry přecházet i do temporální roviny přítomnosti (případně i futura), protože odpovídající perfektivní přítomný tvar chybí. Futurem se zabýváme v kapitole 2.5.

Vidové významy slovesných kmenů mají mnoho dalších funkcí (např. Chanetová zmiňuje, že ve vyprávění imperfektivní tvary označují děje pokračující, nepřinášejí nové informace, zatímco aoristové tvary posunují děj a uvádějí nové události.⁶⁰) a významů, kterými se zde nebudeme dále zabývat.

2.4. Vid kmene perfektního

Perfektum stojí mimo základní vidovou opozici imperfektivní : perfektivní. Jeho význam je klasifikován různým způsobem, jako temporální, jako vidový či vidově-temporální. Perfektum vyjadřuje „stav“, který je výsledkem předcházejícího děje, např. *ταῦτα κέκτημαι* *to jsem získal a toto získání se týká i přítomnosti = mám to, vlastním to*. Podobně *πέποιθα* *důvěřuji*, *μέμωνα* *toužím*, *δέδορκα* *vidím*, *έολπα* *doufám*, *έστηκα* *stojím*. Význam těchto perfekt je blízký přítomnosti.⁶¹ Novější jsou perfekta s rezultativním významem. I význam rezultativních perfekt kolísá mezi minulostí a přítomností, vztahuje se k oběma časovým

⁶⁰ A.-M. Chanetová, *Sur l'aspect verbal*, s. 13.

⁶¹ M. Delaunoy, „Encore le temps-aspect en grec classique : essai limité de clarification“, *Antiquité Classique* 57, 1988, s.124-141, zde s. 138.

rovinám. Jako příklad protikladu perfektního a přítomného kmene se často užívá příklad οὐδὲ βουλευέσθαι ἐτι ὥρα, ἀλλὰ βεβουλευῆσθαι. *Již není čas se rozhodovat, ale být rozhodnutý.* (Pl. Cri. 46a). Rijksbaron upozorňuje, že stav vyjádřený perfektem se nemusí vztahovat pouze k okamžiku promluvy, ale může být situován i do budoucnosti: Eur. El. 687 εἰ παλαισθεῖς πτώμα θανάσιμον πεσῆ, τέθνηκα καὶ γὼ *Jestliže padneš mrtev v boji, jsem i já mrtvá.* Stav v budoucnosti vyjadřuje také futurum perfekta (futurum III.).

Ruípérez, Duhoux a Chanet vid „stavu“ dávají do opozice ke „změně“, kterou vyjadřují kmeny přítomní a aoristu. Ty společně tvoří nepříznačkový člen opozice a perfektem je příznačkovým členem. Příznačkem je „stav“. Tato vidová opozice se realizuje v indikativu jak na úrovni času přítomného (prézens : perfektem), tak i na úrovni času minulého (imperfektem/aorist : plusquamperfektem nebo perfektem).

Fanning chápe perfektem ne jako vid, ale jako komplexní slovesnou kategorii kombinující tři prvky: „the Aktionsar-feature of stative situation, the tense feature of anteriority, and the aspect of summary viewpoint concerning the occurrence“⁶². Kontext pak může klást větší důraz na některou z těchto složek.

Porter v diskuzi s Fanningem uvádí zajímavé pozorování, že definice vidu perfekta (tj. “a state or condition resulting from a completed action”) vlastně pracuje s pojmem času a tedy směřuje vid s časem.⁶³

Perfektem s rezultativním významem je historicky mladší než perfekta vyjadřující prostý stav. Rezultativní perfekta jsou zpravidla tranzitivní, stav se týká objektu. Stará perfekta jsou intranzitivní a stav se týká subjektu.

Stav mohou vyjadřovat i některá prezenta, např. οἶχομαι, ἤκω, εἰμί, μένω, ἔχω. Pokud tato slovesa mají perfektem, pak vyjadřuje obvykle stav pokračující. I u jiných sloves souvisí různé odstíny významu perfekta s lexikálním významem slovesa. Perfektem dějových sloves označuje stav vycházející z předcházejícího děje či dějů; perfektem sloves citění vyjadřuje pokračování citění a zpravidla vyjadřuje vyšší intenzitu než prézens.

Na souvislost mezi perfektním kmenem a lexikálním významem slovesa poukazuje i Holt⁶⁴. Některá momentánní slovesa se u Homéra vyskytují zejména v perfektu, zvláště slovesa označující hluk jako βέβρουκε ῥνε κέκραγε *křičí*, dále slovesa vnímání jako ὀπωπα

⁶² B.M. Fanning, The verbal aspect, s. 119-120.

⁶³ S.E. Porter, „In Defence of Verbal Aspect“. In: S.E. Porter – D.A. Carson (eds.), Biblical Greek Language and Linguistics, Open Questions in Current Research, Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series 80, Sheffield, 1993, s. 26-45. Zde s. 38.

⁶⁴ J. Holt, Études sur l’aspect, s. 29.

vidím, ὀδῶδε *cítí* a slovesa cítění, např. γέγηθε *raduje se*. Zajímavé je, že ačkoli tato slovesa prezens mají, užívá se zřídka (zatímco jejich aorist je běžný). Holt tento jev vysvětluje tím, že v prezentu tato slovesa vyjadřují jednorázový děj (např. jeden výkřik), pro označení kontinuálního děje (např. křiku) je třeba použít kmen perfekta.

Co se týče morfologie perfekta, pro perfektum je typická reduplikace s vokálem *e*, který jej odlišuje od prezentního typu reduplikace s vokálem *i*. Reduplikace je ve všech formách slovesa, tedy i modálních i nominálních. Z toho vyplývá, že reduplikace neslouží jako označení času, nýbrž vidu. Novější perfekta jsou charakterizována sufixem *-k-*. Stará perfekta jsou od ostatních kmenů odlišena *o*-stupněm ablautu v kořeni, např. λείπω - ἐλιπον - λέλοιπα, γίγνομαι - ἐγενόμην - γέγονα. *O*-stupeň je charakteristický pro celé aktivum. Existuje pouze jediné staré perfektum, sloveso οἶδα *vím*, které ještě v řečtině uchovává původní alternanci mezi *o*-stupněm v signuláru aktiva a nulovým stupněm v plurálu aktiva a v mediu.

Od kmene perfekta se odvozuje také jeho minulý čas, plusquamperfektum. Řecké plusquamperfektum je inovace, v indoevropštině zřejmě perfektum nemělo svůj minulý čas. Tvoří se od kmene perfekta připojením augmentu a koncovky, tedy postupem analogickým k tvoření imperfekta od prezentního kmene. V plurálu aktiva a v mediu se připojují sekundární koncovky, singulár aktiva má koncovky speciální.

Plusquamperfektum existuje pouze v indikativu. Jeho vztah k perfektu je obdobný vztahu imperfekta k prezentu. Připojením mediálních futurálních koncovek se od kmene perfekta se tvoří také futurum exactum, o němž pojednáme v kapitole 2.5.3.

2.5. Futurum

Význam futurálního kmene bývá charakterizován různě. Klasifikace se liší v tom, zda akcentují rysy temporality, modality, případně aspektuality futura. Temporální význam futura situuje realizaci děje vyjádřeného slovesem po okamžiku promluvy. Modální charakteristiky nejčastěji uvádějí voluntativní či desiderativní význam futura.

Význam čistě temporální, deiktický, odkazující k budoucnosti uvádí např. Rijksbaron⁶⁵, Ruijgh⁶⁶ a L. Pfeijffer (1999)⁶⁷. Pfeijffer polemizuje s modálním pojetím futura

⁶⁵ A. Rijksbaron, The discourse function of the imperfect, s 241.

⁶⁶ C. J. Ruijgh, Autour de „Te épique“, s. 234 a 236.

⁶⁷ L. Pfeijffer, First person futures in Pindar. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 1999.

a s odkazem na Ö. Dahla (1985) tvrdí, že je omylem chápat „záměr“ jako základní sémantický rys futura. „Záměr“ totiž podle něj není vždy nutnou podmínkou k užití futura: ve většině případů se futurum užívá i když záměr chybí. Hlavním rysem futura je pouze „reference k budoucímu času“. Také podle Fanninga má futurum primárně časový, nikoliv modální význam, ačkoliv Fanning připouští, že se z modu původně vyvinulo. Významy záměru, potenciality, vůle atd. jsou podle něj sekundární, jsou důsledkem časového určení.⁶⁸

Modalitu jako základní významový rys futura uvádí V. Magnien⁶⁹ a A. Meillet – J. Vendryes („le futur en grec n’a normalement qu’une seule caractéristique, qui est celle des anciens désidératifs.“⁷⁰). Předpoklad primární modality futura podporuje jeho neúplné (v porovnání s ostatními slovesnými kmeny) paradigma (tj. absence konjunktivu a imperativu) a hypotézy o původu jeho morfologie. Uvažuje se o tom, že některá futura jsou původně starými konjunktivy aoristu a tedy tento tvar dal vůbec futuru základ (původ futura v konjunktivu sigmatického aoristu vidí např. Szemerényi⁷¹), či že sufix futura může vycházet z indoevropského desiderativního morfému (Sihler⁷², Rix⁷³). Absence modálních tvarů konjunktivu a imperativu se vysvětluje tím, že samo konjunktivní význam má a tak stěží můžeme modalizovat tvar již modální, jak výstižně konstatuje Duhoux⁷⁴. Optativ futura se běžně užívá až od 5. stol. př. Kr.⁷⁵ Jistou známkou modality může být i fakt, že slovesa aktivní v ostatních kmenech mají mediální tvar futura. Tento jev Duhoux vysvětluje tím, že futurum „exprime une attente du sujet verbal et est donc particulièrement centré sur la sphère personnelle du sujet.“⁷⁶ (Za modální rys považuje vyjadřování „očekávání“ subjektu). Sihler vysvětluje původně pouze mediální tvary řeckého futura původem této formy z indoevropského desiderativa, které také mělo pouze mediální paradigma.⁷⁷

Současně modalitu a temporalitu vyjadřuje futurum podle Smythe, Goodwina, Chanctové, Delaunoise a Duhoux. Duhoux dokonce zavádí pro futurum termín „modální čas“: „Le futur et le futur-parfait grecs rendent un Temps ... qui implique une forme d’attente

⁶⁸ M.B. Fanning, *The verbal aspect*, s. 123.

⁶⁹ V. Magnien, *Emplois et origines du futur grec*, Paris, Librairie Ancienne Champion 1912.

⁷⁰ A. Meillet – J. Vendryes, *Traité de grammaire de comparée*, s. 199.

⁷¹ O. Szemerényi, *Einführung*, s. 310.

⁷² A.L. Sihler, *New comparative grammar*, s. 556.

⁷³ H. Rix, *Historische grammatik des Griechischen*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976, s. 224-5.

⁷⁴ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 450.

⁷⁵ J. Irigoien, *Aspect et temps*, s. 70.

⁷⁶ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 450.

⁷⁷ A.L. Sihler, *New comparative grammar*, s. 556.

du sujet verbal ou du locuteur. En fait, il s'agit de *temps modaux*."⁷⁸ Podle Duhoux se řecké futurum liší od futur moderních jazyků tím, že nevyjadřuje prostou posterioritu vzhledem k okamžiku k promluvy, ale vyjadřuje především „... une *attitude intérieure* du sujet verbal: *l'attente* par rapport à un événement non encore survenu.“ a dále „Le futur ressortit donc d'abord non pas au domaine de la temporalité, mais à celui de la modalité (il rend, en l'occurrence, l'éventuel).“⁷⁹

Řecká slovesa tvoří celkem čtyři futurální tvary: futurum aktiva, futurum media (u některých sloves s aktivním významem; může nabývat i pasivního významu), futurum pasiva a futurum perfekta (futurum III, futurum exactum). Futurum aktiva a media se tvoří od futurálního kmene, tvořeného sigmatickým sufixem s tematickým vokálem *-se/so-*, k němuž se připojují primární osobní koncovky. Distribuce tematického vokálu je stejná jako v konjugaci prezentního kmene. Řada sloves tvoří pouze mediální tvary, které mají aktivní význam. Pasivní futurum je odvozováno od kmene aoristu pasivního se sufixem *-η-, -θη-* k němuž jsou připojeny mediální futurální koncovky. Tento tvar je vlastně „nadbytečný“, protože pasivní rod může být v řečtině běžně vyjádřen mediálními tvary. Pasivní futurum je tvar pozdní a vyskytuje se jen v attičtině. U Homéra se uvádí pouze jediný příklad pasivního futura, *μιγήσεσθαι* (K 365) (od aoristu *ἐμίγην*, vedle mediálního futura *μ(ε)ίξεσθαι*)⁸⁰. Kmen futura se odlišuje od ostatních slovesných kmenů tím, že z modálních tvarů tvoří pouze optativ. Optativ futura se však používá pouze ve funkci optativu obliquu, nikoliv modálně.

2.5.1. Sporná otázka vidové platnosti futura

V názorech na vidovou platnost futurálního kmene nepanuje shoda. Kühner-Gerth futurum do systému „Aktionsart“ zařazují (viz kapitola 2.), v novější literatuře se setkáme spíše s názorem, že futurum nemá žádný vidový význam. Výjimkou je K.L. McKay, který futurum za vid považuje a tento vidový význam charakterizuje jako vyjadřující záměr; čas je

⁷⁸ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 145

⁷⁹ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 447.

⁸⁰ P. Chantraine, *Morphologie du grec*, Paris, Klincksieck, s. 299; R. Kühner – B. Ausführliche Grammatik, par. 376, 3. Pasivní rod je v ostatních případech vyjadřován mediálními futury.

podle něj sekundárním významem futura.⁸¹ Význam „záměru“ však patří spíše do kategorie modality než vidu.

B.M. Fanning, J. Holt a A.M. Chanetová⁸² futurum do popisu vidového systému nezařazují. Pokud bychom chápali futurální kmen jako čistě temporální, musíme se také vypořádat s faktem, že futurum tvoří i nominální tvary (infinitiv, participium) a optativ, které jsou u jiných kmenů užívány i v atemporálních kontextech a časovou hodnotu nemají. Nicméně z užití nominálních tvarů i optativu vyplývá, že vždy zastupují indikativ futura a situují děj do budoucnosti. Z tohoto hlediska by byl futurální kmen v rámci řeckého slovesného systému velmi atypický. Zatímco ostatní kmeny vyjadřují pouze vid, a teprve ve spojení s osobními koncovkami i čas, tak futurální kmen by vyjadřoval přímo a pouze čas ve všech tvarech.

Irigoin, Duhoux, Delaunois a Pedersen⁸³ charakterizují futurum jako „vidově neutralizované“. To znamená, že není zcela vyčleněno z vidového systému, nemá však opozici a tak je schopné vyjadřovat oba vidové významy (perfektivní i imperfektivní). „Neutralizovanou“ hodnotu futura co do vidu v podstatě uvádějí již starší gramatiky, aniž by ovšem tento termín, ještě obecně nerozšířený, používaly: např. Smyth „The action of the future is either continuative (like the present) or, like that of the aorist expresses simple attainment: *πέισω I shall try to persuade, or I shall convince* (resultative), *βασιλεύσω I shall be king, shall reign or I shall become king* (ingressive).“⁸⁴ a Goodwin „The future may represent an action in its duration, its mere occurrence, or its inception ; as *ἔξω I shall have, or I shall obtain, ..., ἄρξω I shall rule, or I shall obtain power.*“⁸⁵ Podobně již zmiňovaní Kühner - Gerth: „das Futur vereinigt in sich sowohl die momentane als die durative Aktion: *φεύξομαι ich werde entfliehen und ich werde auf der Flucht sein.*“⁸⁶. Této tradice se drží i česká gramatika starořečtiny J. Niederla, V. Niederla, L. Varcla, kde jsou aktivní futurální tvary překládány dokonavým i nedokonavým slovesem : „*δώσω budu dávat/dám, φανοῦμαι budu se jevit, objevím se*“⁸⁷. Podle Kühnera - Gertha může futurum nabývat i další významy, např. futurum ἄρξω může mít význam ingresivní: „ich werde zur Herrschaft gelangen“, futurum

⁸¹ K.L. McKay, *Greek Grammar for Students*, s. 136, 140-1 a „On the Perfect and Other Aspects in New Testament Greek“ *Novum Testamentum* 23, s. 289-329, zde s. 290.

⁸² A.-M. Chanetová, *Sur l'aspect verbal*, s. 4: „le futur ... est étranger au système aspectuel du grec“.

⁸³ H. Pedersen, „Les formes sigmatiques du verbe latin et le problème du futur indo-européen“. *Historisk-filologiske Meddelelser* 3, 5, 1921.

⁸⁴ H.W. Smyth, *Greek Grammar*. Cambridge, Harvard University Press 1984 (1920) (3. vyd.).

⁸⁵ W.W. Goodwin, *Syntax of the Moods and Tenses*, s. 19.

⁸⁶ R. Kühner - B. Gerth, *Ausführliche Grammatik*, s. 131, (I. díl.).

⁸⁷ J. Niederle, V. Niederle, L. Varcl, *Mluvnice řeckého jazyka*. Praha, SPN 1974, (2. přepracované vyd.), s. 232.

πείσω význam konativní: „ich werde zureden“⁸⁸; iterativní význam futura interpretují u příkladu ὅς ἂν ἀπιστῆται, θανάτῳ ζημιωσόμενον (Th 3,40)⁸⁹. (Diskuze k iterativnímu příkladu viz kapitola x-y). V těchto případech se však zcela zjevně nejedná o vlastní vid, nýbrž o Aktionsarten.

Uvedené citace v podstatě vyjadřují názor, že futurální tvary lze interpretovat vidově. Nejedná se však o vidové významy zvláštní, o speciální „vid futura“, nýbrž o vid imperfektivní a perfektivní, vyjadřovaný na ostatních časových rovinách kmenem přítomného a aoristu. Futurum může nabýt obou těchto významů v závislosti na kontextu, v němž je užito.

Originální přístup k otázce vidového významu futura v řečtině prezentuje J. Hewson.⁹⁰ Jeho teorie staví do úzké analogie slovesný systém starořecký a severoslovanský. Hewson vychází z předpokladu, že sigmatický sufix charakteristický pro řecký futurální kmen je identický se sigmatickým sufixem aoristu. Tak tomu skutečně je, pokud futurum popisujeme na základě synchronního pohledu: v tom případě se jeví jako formace aoristový kmen + primární koncovky přítomného času. (Ovšem ne u všech sloves). Tato struktura se podobá struktuře severoslovanského perfektivního přítomného: kmen perfektivního slovesa + koncovky přítomného. Funkce tohoto perfektivního přítomného byla v severoslovanských jazycích přesunuta do vyjadřování budoucího času (viz kapitola 1.4.2). Přesunutí temporální hodnoty je důsledkem vidové hodnoty slovesa. Perfektivní význam a význam přítomného jsou inkompatibilní, tvar, který je markován jako „perfektivní“ a „přítomný“ musí jeden z významů ztratit. Budoucí čas neměl ve slovanských jazycích dlouho fixní podobu, ještě ve staroslověně se používaly především perifrastické tvary se silně modálním zabarvením, zřejmě i proto byl nakonec do funkce futura adaptován modálně neutrální perfektivní přezens.

Mohl se podobný přechod od perfektivního přítomného k futuru odehrát i v řečtině? Kladná odpověď nás přivede k úhlednému a symetrickému vidovému systému:

⁸⁸ R. Kühner – B. Gerth, Ausführliche Grammatik, par. 387.

⁸⁹ Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik, par. 376.

⁹⁰ J. Hewson – V. Bubeník, Tense and Aspect, s. 28 – 29.

tabulka 8⁹¹

<i>vid</i>	minulost	ne-minulost
<i>imperfektivum</i> kmen prézentu	imperfektum ἔ-λυ-ε	prézens λύ-ει
<i>perfektivum</i> kmen aoristu	aorist ἔ-λυσ-ε	futurum λύσ-ει
<i>stav</i> kmen perfekta	plusquamperfektum ἔ-λέλυκ-ει	perfektum λελύκ-ε

Minulost je vždy označována augmentem, ne-minulost absencí augmentu. Perfektivní tvary jsou označovány sufixem –s-. Tvar λύσει interpretuje Hewson jako perfektivní prézens, který „produces a future representation, exactly as in the northern tier of Slavic languages, where the Perfective forms of the present regularly represent the future...“⁹²

Prezentovaný systém je přesvědčivý svou symetričností, jednotlivé členy opozic jsou srovnatelné na morfológické úrovni. Přesto existuje několik závažných námitek. Tabulka vlastně bere v úvahu pouze kmeny aoristu a futura pravidelných sloves, u nichž jsou tyto kmeny identické. Futura nepravidelných sloves - i v případě, že mají sigmatický sufix - nemají s kmenem aoristu nic společného. Hewson ovšem futura typu λείψω (které souvisí spíše s kmenem prézentu než aoristu) lakonicky komentuje tím způsobem, že dokládají pozdní vznik futura v řečtině. Odkazuje přitom na Kurylowicze (1964:115). Kurylowicz sice vysvětluje vývoj futurálního tvaru ze sigmatického aoristu, avšak mluví o starém indoevropském *injunktivu* sigmatického aoristu. Tato forma však přechází do futura díky svému *modálnímu* významu (eventualita), nikoliv díky významu perfektivnímu.⁹³ Původ futura v indoevropském konjunktivu aoristu předpokládá také Szemerényi.⁹⁴ Sihler⁹⁵ a Rix⁹⁶ jej odvozují z indoevropského desiderativa.

Zásadní námitkou proti Hewsonově teorii je fakt, že řecké futurum nemá perfektivní význam jako jej mají slovanská futura. To dokládá řada příkladů imperfektivního užití futura, uveďme např. jednoznačně imperfektivní interpretaci Pl Gorg 524a

⁹¹ podle Hewson-Bubeník, Tense and Aspect, s. 28. Hewsonův termín retrospective jsme zaměnili termínem stav.

⁹² J. Hewson – V. Bubenik, Tense and Aspect, , s. 29.

⁹³ J. Kurylowicz, Inflectional categories, s. 115.

⁹⁴ O. Szemerényi Einführung, s. 310.

⁹⁵ A. L. Sihler, New comparative grammar, s. 556.

⁹⁶ H. Rix, Historische grammatik des Griechischen, s. 224-5.

οὔτοι οὖν ἐπειδὰν τελευτήσωσι, δικάσουσιν ἐν τῷ λειμῶνι, καὶ τοὺς μὲν ἐκ τῆς ᾿Ασίας ᾿Ραδάμανθος κρινεῖ, τοὺς δὲ ἐκ τῆς Εὐρώπης Αἰακός· *Tito* (tj. *Rhadamanthys, Aiakos a Minós*) *tedy, až zemřou, budou soudit na louce, Lidi z Asie bude soudit Rhadamathys, lidi z Evropy Aiakos.* Navíc vidové významy perfektivní : imperfektivní se uplatňují především v opozici. Slovanská slovesa takovou opozici ve futuru tvoří (*vezmu : budu brát*). Proto se zde „perfektivní přezens“ může uplatňovat ve skutečně perfektivním významu. Pokud taková dvojice chybí, tvar se stává vidově neutrálním, jako v případě futur sloves pohybu: *pojedu, půjdu*. Příklad těchto sloves zmiňuje B. Comrie⁹⁷. Pouze u těchto sloves je v češtině futurum formálně tvořeno jen perfektivním přezentem s vidově neutrální hodnotou. Neexistuje imperfektivní perifrastická forma **budu jít, *budu jet*. Tedy futura, která nemají imperfektivní dvojici, nemají ani perfektivní význam. Tak je tomu také v řečtině, kde futurum nemá svou perfektivní či imperfektivní opozici.

Podle Comrieho mohla řecká futura vzniknout stejným způsobem jako vidově neutrální futura pohybových sloves v češtině. Tedy přezens vytvořený na základě perfektivního kmene aoristu přešel k významu perfektivního futura a to pak k významu futura „univerzálního“, „obecného“, tedy vidově neutrálního.

Jako další námitku proti interpretaci řeckého futura jako „perfektivního přezentu“ můžeme uvést následující úvahu. Pokud bychom futurum chápali jako odvozené od perfektivního aoristového kmene, pak bychom také měli dva různé druhy participia, infinitivu a optativu s teoreticky stejnou vidovou hodnotou. Zatímco např. optativ přezenta ve funkci optativu obliquu zastupuje jak přezens tak minulý čas (imperfektum), tak bychom u aoristového kmene měli výjimečný jev, kdy by přezens a minulý čas byly zastupovány zvláštními samostatnými optativy. Vztah mezi futurem a aoristem je tedy zcela jiného rázu než mezi přezentem a imperfektem. Co se týče nominálních tvarů, tak např. infinitiv aoristu může mít význam futurální, např. *δεῖ σε ἐλθεῖν*.⁹⁸ Otázkou je, z jakého důvodu by pak vznikl také samostatný infinitiv futura.

Paradigma řeckého futura je ovšem neúplné (chybí modální tvary konjunktiv, imperativ, optativ v modálním významu) a mohli bychom jej také interpretovat jako jisté osamostatnění od základního aoristového kmene. Tímto způsobem vykládá řecké futurum také H. Pedersen.⁹⁹ Pedersen podobně jako Hewson uvádí do souvislosti kmen sigmatického aoristu a futura. Futurum podle něj zřejmě nějaký čas sloužilo jako neminulý tvar k minulému

⁹⁷ B. Comrie, *Aspect*, p. 67.

⁹⁸ Příklad uvádí Delaunoy, *Essai de syntaxe*, s. 160, jako důkaz perfektivní hodnoty aoristu.

⁹⁹ Pedersen, *Les formes sigmatiques*, s. 7-11.

aoristu, tedy tak, jak to pro klasickou řečtinu předpokládá Hewson. Avšak narozdíl od Hewsona Pedersen tvrdí, že se futurum brzy osamostatnilo a stalo se skutečným časem. Dokladem je jednak to, že futurum totiž jednak nevyjadřuje pouze perfektivní vid (ačkoliv jej podle Pedersena vyjadřuje nejčastěji), ale i imperfektivní, a dále existuje optativu a nominálních tvarů.

Dalším argumentem neutrální vidové hodnoty futura je konkurence konjunktivu prospektivního a futura v časových větách. Ruijgh konstatuje¹⁰⁰, že je obvyklejší užití konjunktivu prospektivního a to zřejmě z toho důvodu, že konjunktiv je schopen vyjádřit časový vztah mezi větou hlavní a vedlejší, tj. relativní temporalitu. (Tedy rozdíl mezi konjunktivem prezentního a aoristového kmene). V kapitole X.Y. jsme ukázali, že vyjádření relativní temporality v řečtině souvisí s vidovou hodnotou kmene. Futurum podle Ruijgha není schopné vyjádřit relativní temporalitu a proto je také zřídka v časových souvětích užíváno. Fakt, že nevyjadřuje relativní temporalitu však také znamená, že nevyjadřuje vid.

Můžeme tedy konstatovat, že ze synchronního hlediska je sice sufix *-s-* identický pro futurum i aorist a jejich kmeny si tak u pravidlených sloves odpovídají, avšak futurum je samostatným slovesným kmenem nezávislým na aoristu.

2.5.2 Futurum pasivní

V předchozí kapitole jsme ukázali, že futurum je nejčastěji popisováno jako vidově neutrální. Někteří badatelé však postulují existenci vidové opozice futurum mediální v pasivním významu : futurum pasivní.

Otázkou perfektivního vidu pasivního futura (či ve starší literatuře „aoristového významu“) se začali zabývat lingvisté v 19. století (Wackernagel uvádí, že problém nadnesl dokonce již v 18. stol. James Harris). Badatele totiž zneklidňoval fakt, že toto futurum existuje v attičtině paralelně s mediálním futurem, které běžně pasivní význam vyjadřuje. Vycházeli z předpokladu, že dvě různé formy musí označovat i dva různé významy. Vzhledem k tomu, že se tato futura tvoří od různých kmenů, se nabízela interpretace na základě významu těchto kmenů, který se projevuje v jiných tvarech. Badatelé zde pracují

¹⁰⁰ C. J. Ruijgh, *Autour de „Te épique“*, s. 277.

s tím, že mediální futurum se tvoří od přítomného kmene¹⁰¹ (což však není vždy pravda; přítomní a budoucí kmen se liší např. u sloves βαίνω - βήσομαι, γίγνομαι - γενήσομαι, ὄρω - ὄψομαι, πάσχω - πείσομαι, τίθεμαι - θήσομαι atd.), a proto má také durativní význam jako přítomní kmen, pasivní futurum se tvoří od aoristového, a proto má význam aoristový. Tuto teorii prosazovali ve druhé polovině 19. století např. G. Hermann, G.H. Schäfer, a F. Blass.

V gramatikách tuto teorii najdeme např. u Smythe, Kühnera - Gertha, J. Niederla, V. Niederla, Varcla. Podle Kühnera-Gertha označuje pasivní futurum budoucí děj „in aoristischem Sinne als momentan, eintretend, einmalig“ oproti budoucímu odvozenému z přítomného kmene, které zobrazuje děj jako „dauernd, sich entwickelnd, sich wiederholend“¹⁰². Např. τιμηθήσομαι *ich werde eine Ehre (im einzelnen Falle) empfangen*; τιμήσομαι *ich werde Ehre geniessen*; φοβηθήσομαι *ich werde in Furcht geraten*¹⁰³; φοβήσομαι *ich werde Furcht hegen*.¹⁰⁴ Podobně také Smyth: „The future middle forms in -σομαι are developed from the present stem, and express durative action; the (later) future passives in -ήσομαι, -θήσομαι are developed from the aorists in -ήν, -θήν, and are aoristic. This difference in kind of action is most marked when the future middle forms are used passively but it is not always found.“¹⁰⁵ Příklady: ἀχθέσομαι *shall be angry*, ἀχθεσθήσομαι *shall get angry*, φοβήσομαι *shall continue fearful*, φοβηθήσομαι *shall be terrified*¹⁰⁶, αἰσχυνοῦμαι *shall feel (continued) shame*, αἰσχυνθήσομαι *shall be ashamed (on a single occasion)*¹⁰⁷, τιμήσομαι *I shall enjoy honour*, τιμηθήσομαι *I shall be honoured (on a definite occasion)*, ὠφελήσομαι *I shall receive lasting benefit*, ὠφεληθήσομαι *I shall be benefited (on a definite occasion)*¹⁰⁸.

Tuto teorii vyvrací J. Wackernagel¹⁰⁹. Klíčový argument, verš z Pl. Prm. 141d τί δέ; τὸ ἔσται καὶ τὸ γενήσεται καὶ τὸ γενηθήσεται οὐ τοῦ ἔπειτα [τοῦ μέλλοντος];

¹⁰¹ Např. Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik, „Die aus dem Aoriststamme gebildeten Futura werden dann in momentanem Sinne, die aus dem Präsensstamme gebildeten in durativem Sinne gebraucht.“, par. 387. také Smyth

¹⁰² Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik, par 376.

¹⁰³ Pasivní futurum φοβηθήσομαι není doloženo v žádném textu, který je obsažen v databázi Perseus (The Perseus Digital Library, verze Perseus 2.0, Tufts University; texty jsou převzaty z edice Loeb Classical Library). Místo, na které Kühner-Gerth odkazují, Xen. Cyr. 3.3.30, je čteno jako φοβήσονται v textu v databázi Perseus i ve vydáních edic Guillaume Budé „Les belles lettres“ a Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana.

¹⁰⁴ Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik, par. 376.

¹⁰⁵ H.W. Smyth, Greek Grammar, s. 395.

¹⁰⁶ Jak jsme výše uvedli, tento tvar není doložen. Je možné že vychází z různocnění verše Xen. Cyr. 3.3.30. (Smyth však na tento text neodkazuje.)

¹⁰⁷ V databázi Perseus toto futurum doloženo není.

¹⁰⁸ H.W. Smyth, Greek Grammar, s. 395 a 428.

¹⁰⁹ J. Wackernagel, Vorlesungen über Syntax, Basel, Emil Birkhäuser, 1926, s. 200-202.

*A co (výrazy) „bude“ a „stane se“ a „nastane“, neznamenají účast v čase budoucím?*¹¹⁰ Wackernagel zpochybňuje výkladem, že γενηθήσεται je chybně čtené γεγενήσεται. Futurum pasivní γενηθήσεται se totiž vyskytuje až v mladších textech a navíc Platón používá běžně pouze aorist ἐγεγόνην (nikoliv ἐγενήθην; tento tvar se ostatně poprvé objevuje až na konci 4. stol. př. Kr.), bylo by tedy zvláštní, kdyby odvozoval futurum od neexistujícího aoristu. Poznamenejme však, že existuje i futurum pasiva, které z aoristu nevychází, neboť od se tvoří od zcela jiného kmene, jde o futurum οἰσθήσομαι (Dem 44.45). Navíc se u Platóna nikde nevyskytuje ani futurum III. slovesa γίγνομαι, které rekonstruuje Wackernagel.

Podle Wackernagela význam „durativní“ či „aoristový“ mohou mít stejně dobře mediální i pasivní tvary futura. Na potvrzení této teze uvádí často citovaný příklad Pl. R. 376c θρέψονται δὲ δὴ ἡμῖν οὗτοι καὶ παιδευθήσονται τίνα τρόπον; který překládá „*sie werden auferzogen und erzogen werden*“.¹¹¹ Navíc upozorňuje, že stejná slovesa jsou užita i v Pl. Cri. 54 θρέψονται καὶ παιδεύσονται. Kühner – Gerth příklad Pl. R. 376c interpretují jako výjimku, která se může objevit i u užití prezentního a aoristového kmene¹¹².

Existenci dvou futurálních tvarů s tímž významem vysvětluje Wackernagel vývojem slovesného systému – období, kdy vedle sebe existovaly obě formy, je přechodné stádium. Vývoj můžeme sledovat od Homéra, kde se ještě pasivní futura nevyskytují (jediný příklad uvádějí Chantraine a Kühner-Gerth viz kapitola 2.5.), přes Aischyla, u něhož se objevuje první pasivní futurum, až do poklasické doby, kdy pasivní futurum převážilo nad mediálním. Pasivní futurum vzniklo z potřeby odlišit morfologicky mediální a pasivní význam. Mediální futurum zůstávalo u některých sloves v attičtině i v pasivním významu také z metrických důvodů, „dlouhá“ slovesa dávala přednost kratší mediální koncovce, „kratší“ slovesa delší pasivní koncovce. Podobné pravidlo distribuce těchto dvou forem s argumentem „těžkosti“ a „délky“ tvarů uvádí i Chantraine.¹¹³ Chantraine, ačkoliv uvádí tato „estetická“ pravidla distribuce futurálních tvarů media v pasivním významu a pasiva, je zároveň i zastáncem jejich odlišné vidové funkce.¹¹⁴

¹¹⁰ Příklad převzat z edice OIKOYMENH (František Novotný).

¹¹¹ Český překlad Radislava Hoška (edice Antická knihovna, Svoboda, Praha) *A jak si potom budeme tyhle lidi pěstovat a vychovávat?*

¹¹² R. Kühner – B. Gerth, *Ausführliche Grammatik*, par 376 (4, pozn. 2)

¹¹³ P. Chantraine, *Morphologie*, s. 299.

¹¹⁴ P. Chantraine, *Morphologie*, s. 299.

Novější příručky a studie o řeckém slovesném systému se k vidovému významu pasivního futura a mediálního futura v pasivním významu zpravidla vůbec nevyjadřují, neboť futurum jako takové je považováno za vidově neutrální formu. Duhoux uvádí pouze okrajově úvahu o vidových významech futura III. a futura pasivního u Homéra. U Homéra se vyskytují reduplikovaná futura odvozená jednak od kmene perfekta, a jednak od reduplikovaného kmene aoristu (πε-πιθ-ή-σω aor. πέ-πιθ-ο-ν od πείθω, πε-φιδ-ή-σε-ται aor. πε-φιδ-έ-σθαι od φείδομαι, πε-φή-σε-ται aor. έ-φάν-η-ν od φαίνω). Duhoux uvažuje, že by toto tvoření mohlo reflektovat vyjadřování významů „stav“ : „momentánnost“ (o této opozici viz kapitola 2.1.) v budoucím čase. Jednoduché futurum by pak vyjadřovalo vid durativní (např. homérské futurum διδώσω odvozené z přítomného kmene).

Chanetová se v poznámce pod čarou zmiňuje o vidové hodnotě futura III., futurum pasivní opomíjí. Pozorování Chanetové je však zajímavé, a proto ho zde uvedeme: ačkoliv jinak vidovou hodnotu futura striktně vylučuje, u futura III. dělá výjimku a konstatuje, že futurum III. vyjadřuje vid perfekta („stav“), tedy kmene, ze kterého je odvozeno. Podle ní je aspektuální hodnota τεθνήξει stejná jako hodnota τεθνηκ-. Tato hodnota je zároveň na futurum nezávislá, podobně jako je vidová hodnota τεθνήκωσι nezávislá na konjunktivu.¹¹⁵ To by znamenalo, že futurální koncovky mohou fungovat stejným způsobem jako koncovky modální; tedy jsou schopné připojovat se k určitému slovesnému kmeni, který si zároveň uchovává svou vidovou hodnotu. Toto pozorování bychom mohli rozšířit i na futurum pasivní. Pasivní futurum se tvoří od kmene aoristu a tedy - pokud bychom přijali tezi, že se futurum může chovat podobně jako modus – mohla by jeho vidová hodnota být také zachována (jako u futura perfekta). Nicméně je třeba si uvědomit meze této úvahy – žádný modus nemá vlastní infinitiv a participia, jako je má futurum.

2.5.3. Vidový význam pasivního futura: příklady

Předpokládaná vidová opozice mediálního futurum v pasivním významu : pasivní futurum v sobě nese několik rozporů.

Prvním problémem je fakt, že autoři při definici opozice uvádějí, že futurum je tvořeno od *přítomného* kmene. Z tohoto předpokladu pak vyvozují, že futurum media v pasivním významu má stejnou vidovou hodnotu jako přezens (tedy „durativní“, imperfektivní). Jak

¹¹⁵ A.-M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, s. 4.

jsme však už zmínili výše, u řady sloves není základ futurálního kmene identický se základem prezntního kmene. Samotný futurální kmen je vidově neutrální.

Dalším problémem této teorie je rodové omezení opozice. Tedy předpoklad, že morfologické rozlišení imperfektivní : perfektivní se ve futuro realizuje pouze v pasivním rodu. K takovému modelu nenajdeme paralelu ani u jiných slovesných tvarů v řečtině, ani v jiném indoevropském jazyce.

Opozice imperfektivní : perfektivní je v textu zpravidla uplatňována ve vzájemném kontrastu, má významový efekt. Výše uvedení autoři však u příkladů na tuto opozici porovnávají pouze izolované tvary sloves (příčemž často mediální a pasivní tvar téhož slovesa je nutné vzít z různých autorů, neboť se tyto tvary vyskytují jen zřídka). Opomíjeno je porovnání těchto dvou tvarů vedle sebe v rámci jedné výpovědi. Případ takového použití je však velmi vzácný (v našem materiálu jednou) – i proto by bylo možné se domnívat, že tato opozice není funkční.

Perfektivní význam se u pasivního futura mohl projevovat, vzhledem k tomu, že je odvozeno od pasivního aoristového kmene. Tato úvaha však nevyklučuje Wackernagelovu domněnku, že futurum pasivní vzniká z potřeby morfologicky lépe odlišit pasivní a mediální rod ve futuro. Pasivní aoristový kmen, který byl využit k vytvoření pasivního futura, mohl mít natolik silný perfektivní význam, že mohl být pocíťován i v těchto futurálních tvarech. Že je přenos vidové hodnoty kmene do budoucího času možný, dokládá perfektní význam futura III. V našem materiálu se však ukazuje, že téměř ve všech případech je možné interpretovat pasivní futurum imperfektivně i perfektivně.

V další části této kapitoly podáváme příklady užití pasivních futur. Futurum pasivní se vyskytuje velice zřídka (viz také tabulka 9). V textech čtyř řeckých autorů, které jsme analyzovali¹¹⁶, se u 20 zkoumaných sloves¹¹⁷ vyskytuje celkem 40×, z toho u Platóna 22×, u Démosthena 10×, u Xenofonta 5×, u Thúkydyda 3×. V některých případech můžeme uvažovat o tom, že se užití pasivních tvarů mohlo řídit osobní preferencí autora pro určitý tvar. Např. Platón používá pouze pasivní futura u slovesa βλάπτω; Thúkydides naopak pouze formy mediální v pasivním významu (jedná se však pouze o dva doklady).

¹¹⁶ Průzkum vychází z textů uvedených v databázi Perseus.

¹¹⁷ Analyzovali jsme 20 sloves, u nichž je doloženo zároveň futurum pasiva i media spasivním významem. Seznam těchto sloves uvádí Smyth. Kühnera–Gerth uvádějí ve svých příkladech zhruba 25 sloves. Lze předpokládat, že se jedná o převážnou většinu sloves, od nichž se pasivní futurum tvoří.

Perfektivní významový rys futura pasivního se uplatňuje v případech, kdy je postaven do kontrastu s kmenem perfekta:

Dem. 19.40. μεμαρτύρηται δὲ δήπουθεν ὑμῖν ἐν τῷ δήμῳ πολλάκις, ὡς ἐγὼ τάλαντον ἔχων ἐπ' αὐτοὺς ὠχόμην, καὶ νῦν δὲ μαρτυρηθήσεται. **Bylo** vám již vícekrát **svědčeno** ve shromáždění, že jsem začal s vlastním talentem, a nyní to má být znovu **dosvědčeno**?¹¹⁸

Pl. Grg. 506c καὶ με ἂν ἐξελέγχης, οὐκ ἀχθεσθήσομαί σοι ὥσπερ σὺ ἐμοί, ἀλλὰ μέγιστος εὐεργέτης παρ' ἐμοί ἀναγεγράφη. *A jestli mě usvědčíš (z nepravdy), neurazím se na tebe jako ty na mne, ale budeš u mne zapsán jako největší dobrodinec.*

O kontrastu perfektního a perfektivního významu lze uvažovat i v následujícím příkladu, kde je možné chápat prézens slovesa νικῶ ve významu stavovém:

Pl. Theag. 128e ἴσως," ἔφη, "σημαίνει σοι ὅτι οὐ νικήσω· ἐγὼ δὲ κἂν μὴ μέλλω νικᾶν, γυμνασάμενός γε τοῦτον τὸν χρόνον ὠφελήθησομαι." "Snad," řekl, "ti oznamuje, že nezvítězím. Avšak i jestliže nebudu vítězem, získám prospěch z toho, když budu po tento čas cvičit.

V ostatních případech můžeme pasivní futurum interpretovat perfektivně i imperfektivně. Příklady jsou zařazeny abecedně. (U prefigovaných sloves podle neprefigovaného tvaru).

Pl. Hipp. Maj. 292a: πῶς λέγεις; δεσπότης τίς σου ὁ ἄνθρωπος ἐστίν, καὶ τοῦτο ποιήσας οὐκ ἀχθήσεται καὶ δίκας ὀφλήσει; *Co to říkáš? Je ten člověk nějaký tvůj pán, a když to udělá, nebude pohán/hnán před soud a nebude uznán vinným?*

Pl. Grg. 499c: καίτοι οὐκ ᾤμην γε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ σοῦ ἐκόντος εἶναι

¹¹⁸ Futurum mediální v pasivním významu je použito samostatně, mimo opozici s jiným slovesným tvarem: Dem 57.37 καὶ ταῦτα μαρτυρήσεται. *A toto bude dosvědčeno.*

ἐξαπατηθήσεσθαι, ὡς ὄντος φίλου. *Na počátku jsem nemyslel, že budu od tebe oklamán/klamán, protože jsi můj přítel.*

Pl. Crat. 436b: τί οἶει ἡμᾶς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ πείσεσθαι;

ἄλλο τι ἢ ἐξαπατηθήσεσθαι; *Co myslíš, že se stane nám, kteří ho následujeme? Zda něco jiného, než že budeme oklamáni/klamáni?*

Xen. An. 7.3.3: ἦν δὲ κρατήσαντες τούτου ἐκεῖσε ἔλθωμεν, οὔτε πωλήσειν

ἔτι ὑμᾶς φησιν ὡσπερ ἐν Βυζαντίῳ, οὔτε ἐξαπατήσεσθαι ἔτι ὑμᾶς, ἀλλὰ λήψεσθαι μισθόν, οὔτε περιόψεσθαι ἔτι ὡσπερ νυνὶ δεομένους τῶν ἐπιτηδείων. *Jestliže*

*ovládáme hory a dostaneme se tam, říká, že už vás ani neprodá, jako v Byzantiu, ani už vás neoklame/nebude klamat, ale vyplatí vám žold a ani nedopustí, abyste měli nedostatek potravin jako teď.*¹¹⁹

Dem. 56.48: εἰ μὲν γὰρ ὑμεῖς τὰς συγγραφὰς καὶ τὰς ὁμολογίας τὰς πρὸς

ἀλλήλους γιγνομένας ἰσχυρὰς οἴεσθε δεῖν εἶναι καὶ τοῖς παραβαίνουσιν αὐτὰς μηδεμίαν συγγνώμην ἔξετε, ἐτοιμότερον προήσονται τὰ ἑαυτῶν οἱ ἐπὶ τοῦ

δανειζεῖν ὄντες, ἐκ δὲ τούτων ἀύξηθήσεται ὑμῖν τὸ ἐμπόριον. *Jestliže pokládáte smlouvy a dohody, které jste navzájem uzavřeli za zavazující a vůči těm, kteří je přestupují nebudete mít slitování, věřitelé ochotněji poskytnou své peníze a zisk z přístavu vám bude růst/vzroste.*

Pl. Meno. 77e: οἱ τῶν κακῶν μὲν ἐπιθυμοῦντες, ὡς φῆς σύ, ἡγούμενοι δὲ τὰ κακὰ βλάπτειν ἐκεῖνον ᾧ ἂν γίγνηται, γινώσκουσιν δήπου ὅτι βλαβήσονται ὑπ'

αὐτῶν; *A co ti, kteří sice touží po zlých věcech, jak ty tvrdíš, ale domnívají se, že zlé věci škodí tomu, komu se jich dostává, ti přece vědí, že od nich budou poškozeni/budou poškozování?*¹²⁰

¹¹⁹ Kühner-Gerth uvádějí jako durativní opozici Pl. Phaedr. 262a τὸν μέλλοντα ἀπατήσειν μὲν ἄλλον, αὐτὸν δὲ μὴ ἀπατήσεσθαι. *Ten, kdo chce klamat/oklamat jiného, ale sám nebýt klamán/oklamán.* Možná je i imperfektivní interpretace.

¹²⁰ Mediální futurum např. Pl Hipp Min 373a ὡσπερ δὲ ἄρτι εἰ θέλεις μοι ἀποκρίνεσθαι, πάνυ ὀνήσεις, οἶμαι δὲ οὐδ' αὐτὸν σὲ βλαβήσεσθαι. *Avšak jestliže mi chceš odpovídat jako předtím, velice mi prospěješ, a myslím, že tím sám nic neutrpíš/nebudeš trpět.* Mediální futura v pasivním významu u Thúkydida: Th 1. 81.4 τίς οὖν ἔσται ἡμῶν ὁ πόλεμος; εἰ μὴ γὰρ ἢ ναυσὶ κρατήσομεν ἢ τὰς προσόδους ἀφαιρήσομεν ἀφ' ὧν τὸ ναυτικὸν τρέφουσι, βλαψόμεθα τὰ πλείω. *Jak tedy povedeme válku? Jestliže*

Pl. Alc. I 114e: καὶ γὰρ οὐδὲν οἶμαι βλαβήσεσθαι. *Neboť myslím, že (z toho) nebudeš mít žádnou škodu/neutrpím škodu.*

Pl. Alc I 120d: μῶν οὖν οἶει τι βλαβήσεσθαι ἐπιμεληθεῖς σαυτοῦ; *Domníváš se tedy, že utrpíš nějakou škodu/budeš mít škodu z toho, když se budeš o sebe starat?*

Pl. Grg. 475d: μὴ ὀκνεῖ ἀποκρίνασθαι, ὦ Πῶλε· οὐδὲν γὰρ βλαβήση. *Neváhej odpovédět, Póle, vždyť z toho neutrpíš žádnou škodu/nebudeš mít žádnou škodu.*

Pl. Hipp. Min. 373a: ὡσπερ δὲ ἄρτι εἰ θέλεις μοι ἀποκρίνεσθαι, πάνυ ὀνήσεις, οἶμαι δὲ οὐδ' αὐτὸν σὲ βλαβήσεσθαι. *Avšak jestliže mi chceš odpovídat jako předtím, velice mi prospěješ, a myslím, že z toho ani ty nebudeš mít škodu/neutrpíš škodu.*

Pl. Hipparch. 227e: βλαβήσεσθαι δὲ λέγεις ζημιώσεσθαι ἢ ἄλλω τι; (Slovy) „utrpět škodu“/“mít škodu“ míníš „utrpět ztrátu“/“mít ztrátu“ nebo něco jiného?

Th. 1.144.2 ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν καὶ ἐν ἄλλω λόγῳ ἅμα τοῖς ἔργοις δηλωθήσεται. *Ale tyto záležitosti budou vysvětleny/vysvětlovány v jiné řeči, jak budou vyžadovat události.*

Dem 23,80 ἐὰν μὲν ἀλῶ, θανάτῳ ζημιωθήσεται. *Jestliže bude shledán vinným, bude potrestán trestem smrti.*

Perfektivní interpretaci implikuje význam spojení – trestem smrti se trestá pouze jednou.

Kühner-Gerth staví do opozice mediální futurum s pasivním významem (ojedinělý případ, kde jsou obě futura použita v podobném kontextu):

Th 3, 40 Ὅς ἂν ἀφιστῆται, θανάτῳ ζημιωσόμενον. *Kdo odpadne, bude trestán trestem smrti.*

„Durativní“ význam futura vysvětlují jeho iterativní funkcí. Podle našeho názoru je iterativní význam vyjádřen syntakticky, nikoliv tvarem futura v hlavní větě, který lze interpretovat i perfektivně. Iterativita vyjádřena i v prvním případě, opět syntakticky.

nebudeme mít silnější loďstvo nebo je nepřipravíme o příjmy, ze kterých své loďstvo vydrží, budeme ve většině případů poraženi. Th. 6.64 Ὑπὸ τῶν ἰππέων οὐ βλάψονται. *Koně jim neuškodí/nebudou škodit.*

V intransitivním použití můžeme pasivní futurum slovesa ζημιῶ interpretovat perfektivně i imperfektivně:

Pl. Hipparch. 226b: ἀγνοεῖν οἶε ὅτι ζημιωθήσεται καὶ κινδυνεύσει καὶ αὐτὸς ἀπολέσθαι καὶ τὴν ναῦν ἀπολέσαι καὶ ἅ ἂν ἄγη πάντα; *Myslíš, že neví, že utrpí škodu/bude mít škodu a bude v nebezpečí, že sám zahyne a že zničí i lod' a všechno, co poveze?*

Pl. Phaedr. 271b: οὔτοι μὲν οὖν, ὦ φίλε, ἄλλως ἐνδεικνύμενον ἢ λεγόμενον τέχνη ποτὲ λεχθήσεται ἢ γραφήσεται οὔτε τι. *A tak, příteli, cokoli se bude jinak přednášet nebo vykládat, nikdy nebude vyloženo/vykládáno nebo napsáno/psáno odborně, ani toto, ani nic jiného.*

Th. 5.86.1: ὁρῶμεν γὰρ αὐτούς τε κριτὰς ἦκοντας ὑμᾶς τῶν λεχθησομένων. *Vždyť vidíme, že jste sem přišli, abyste vy sami byli soudci toho, co bude řečeno/vykládáno.*¹²¹

Dem. 44.8: νομίζω γάρ, ἂν τούτῳ τῷ μέρει τοῦ ἀγῶνος σαφῶς παρακολουθήσητε, καὶ τῶν ἄλλων ὑμᾶς οὐδενὸς ἀπολειφθήσεσθαι. *Domnívám se, že jestliže budete sledovat/jasně pochopíte výklad v této části, neztratíte ani žádný další.*

Perfektivní interpretace pasivního futura ἀπολειφθήσεσθαι je způsobena lexikálním významem tohoto slovesa: předpony v řečtině dodávají slovesu terminační rys, tedy ohraničují děj vyjádřený nesloženým slovesem.¹²² (Viz kapitola 2.8.)

Podobně také v následujícím případě:

Pl. Alc. 1, 124b: ὦν οὐ εἰ ἀπολειφθήση, καὶ τοῦ ὀνομαστὸς γενέσθαι ἀπολειφθήση ἐν Ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάροις. *Jestliže nedosáhneš těchto věcí, nedosáhneš ani toho, aby ses stal proslulým mezi Řeky i barbary.*

Pl. R. 9.582a τίνοι χρηρὶ κρίνεσθαι τὰ μέλλοντα καλῶς κριθήσεσθαι; *Na základě čeho se*

¹²¹ Mediální futurum je doloženo u Platóna: Pl Crat 433a ὅταν γὰρ τοῦτο ἐνῆ, κἂν μὴ πάντα τὰ προσήκοντα ἔχη, λέξεταί γε τὸ πρᾶγμα, καλῶς ὅταν πάντα, κακῶς δὲ ὅταν ὀλίγα. *Kdykoli tam toto (charakter věci) je, i když řeč neobsahuje všechny náležitosti, bude věc vyložena, a to dobře, když je v ní přítomno všechno, špatně však, když jenom málo.*

¹²² F. Stiebitz, *Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní*, Praha, 1929, s. 167-174; s. 27.

*má posuzovat to, co má být správně **posouzeno/posuzováno**?*

Pl. La. 184e: ἐπιστήμη γὰρ οἶμαι δεῖ κρίνεσθαι ἀλλ' οὐ πλήθει τὸ μέλλον καλῶς κριθήσεσθαι. *Neboť znalostí se má, myslím, posuzovat, a ne množstvím, co má být dobře **posouzeno/posuzováno**.*

Ve dvou výše uvedených případech lze vzhledem ke kontextu dát přednost perfektivní interpretaci.

Pl. Crat. 438c: οὐ γὰρ που κατὰ τὸ ἄρτι λεχθὲν πλήθει κριθήσεται. *Vždyť patrně – podle toho co bylo právě řečeno – **nerozhodne/nebude** o tom rozhodovat množství.*¹²³

Plat. Lg. 3.681d αὐτοὶ μὲν νομοθέται κληθήσονται. *Tito muži **budou nazváni/nazývání** zákonodárci.*

Xen. Cyr. 8. 4,4: ὅτι ὅπου μὲν οἴονται ἄνθρωποι τὸν κρατιστεύοντα μήτε κηρυχθήσεσθαι μήτε ἄθλα λήψεσθαι. *Protože tam, kde se lidé domnívají, že ten nejlepší **nebude ani veřejně pochválen/chválen ani nezíská odměnu...***¹²⁴

(Perfektivní význam mediálního futura je dán přítomností přímého objektu, který ohraničuje děj vyjádřený slovesem (viz kapitola 2.8.)

Xen. Hiero. 11.7.: ὦν ἐὰν σὺ εὐδαιμονεστάτην τὴν πόλιν ἧς προστατεύεις παρέχης, κηρυχθήσῃ νικῶν τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγωνίσματι. *Jestliže učiníš obec, které vládneš, nejblaženější, **budeš vyhlášen** vítězem v nejkrásnějším a největším zápase na světě.*

Perfektivní interpretace je dána významem spojení *vyhlásit vítězem* (κήρυττω νικῶν). Sloveso κήρυττω má v tomto spojení terminativní význam (viz kapitola 2.8.).

¹²³ Jednoznačně imperfektivní interpretaci má mediální futurum v pasivním významu: Plat Gorg 521e κρινούμαι γὰρ ὡς ἐν παιδίοις ἰατρός ἂν κρίνοιτο κατηγοροῦντος ὀσοποιοῦ. *Budu totiž **souzen**, jako by byl před dětmi souzen lékař na žalobu kuchařovu.*

¹²⁴ Kühner – Gerth staví do opozice příklad Eur. Phoen. 1631: **Κηρύξεται** δὲ πᾶσι Καδμείοις τάδε *Všem Kadmejcům bude oznámeno.* (podle Kühnera – Gertha je na místě durativní interpretace, *bude oznamováno*, se kterou nesouhlasíme).

Xen. 4. 8.5: ὁ καὶ νεῶν καὶ πεζῶν δεῖται, εἰ μέλλοι πολιορκηθῆσθαι. *To (místo) vyžaduje lodě i pěší vojsko, jestliže má být obleženo/obléháno.*¹²⁵

Xen. An. 7.6.8: παρῆν δὲ καὶ Σεύθης βουλόμενος εἰδέναι τίπραχθήσεται *Přítomen byl i Seuthés, protože chtěl vědět, co bude vykonáno/konáno.*

Dem. 19.223: οὐκ ἔστι ταῦτα, ἀλλ' ἀπήγγειλα μὲν τάληθῆ καὶ ἀπεσχόμεν τοῦ λαβεῖν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας εἴνεκα καὶ τοῦ λοιποῦ βίου, νομίζων, ὥσπερ ἄλλοι τινὲς παρ' ὑμῖν, καὶ αὐτὸς ὢν ἐπιεικῆς τιμηθῆσθαι, καὶ οὐκ ἀνταλλακτέον εἶναί μοι τὴν πρὸς ὑμᾶς φιλοτιμίαν οὐδενὸς κέρδους· *Toto není možné! Mluvil jsem pravdu a zdržel jsem se korupce kvůli spravedlnosti a pravdě a kvůli mé budoucí kariéře, domnívaje se, stejně jako ostatní u vás, že budu hoden cty a že moje čest nemůže být vyměněna za žádný zisk.*¹²⁶

Pasivní futurum slovesa τιμῶ lze u Démosthena interpretovat imperfektivně, vzhledem k tomu, že je zde jedná o čestnou pověst jako takovou, čestnou pověst po celý jeho život, nikoliv o jednorázový akt pocty.

Naopak perfektivní význam je možný u Thúkydida. Kontext dovoluje interpretaci ingresivního odstínu.

Th. 6.84: καὶ εἰ καταστρέφονται ἡμᾶς Ἀθηναῖοι, ταῖς μὲν ὑμετέραις γνώμαις κρατήσουσι, τῶ δ' αὐτῶν ὀνόματι τιμηθήσονται, καὶ τῆς νίκης οὐκ ἄλλον τινὰ ἄθλον ἢ τὸν τὴν νίκην παρασχόντα λήψονται· *Jestliže nás Athéňané porazí, zvítězí díky vašim rozhodnutím, avšak ve svém vlastním jménu získají čest/budou mít čest a dostanou jako cenu svého vítězství toho muže, který jim umožnil jej získat.*

¹²⁵ Mediální futurum (na základě kontextu spíše imperfektivní interpretace): Xen Cyrop 6.1.15: ἔὰν γὰρ ταῦτα γένηται, τὰ μὲν ἐπιτήδεια πλείω ἔξουσιν ὁπότεροι ἂν πλείω δύνωνται λαβόντες ἀποτίθεσθαι. πολιορκήσονται δὲ ὁπότεροι ἂν ἦττους ᾧσι. *Jestliže se toto stane, větší zásoby budou mít ti, kteří budou schopni jich více vzít a uschovat, avšak ti, kteří budou slabší, budou obléháni.*

¹²⁶ Mediální futura slovesa τιμῶ: Perfektivní či imperfektivní interpretace zde závisí na přítomnosti/nepřítomnosti nepřímého objektu. Přítomnost objektu ohraničuje děj vyjádřený slovesem a dodává mu tak odstín perfektivního významu. Dem 19.100 ἔὰν μὲν οὖν κατορθοῖ τις, τιμήσεται καὶ πλέον ἔξει τῶν πολλῶν κατὰ τοῦτο· *Jestliže bude správně jednat, bude ctěn a získá více než ostatní díky této záležitosti.* Thuc 2. 87 ἦν δέ τις ἄρα καὶ βουλευθῆ. κολασθήσεται τῇ πρεπούση ζημιά, οἱ δὲ ἀγαθοὶ τιμῆσονται τοῖς προσήκουσιν ἄθλοις τῆς ἀρετῆς. *A kdyby někdo chtěl (být zbabělý), bude potrestán příslušným trestem, kdežto stateční budou poctěni odměnami náležejícími statečnosti.*

Dem 44.45 καὶ πρῶτον μὲν τὴν διαμαρτυρίαν ἀναγνώτω, καὶ σφόδρα τὸν νοῦν αὐτῇ προσέχετε· περὶ γὰρ ταύτης ἡ ψῆφος οἰσθήσεται νυνί. *Nejprve nechte úředníka číst přísěžné prohlášení, a dávejte na to dobrý pozor; neboť o tom bude nyní hlasováno./o tom nyní proběhne hlasování*¹²⁷

Dem. 21.222. οὐ γὰρ ἔτ' οὐδὲν ὑβρισθήσει. Už *nebudeš* znovu *urážen/urážěn*.

Plat Hipp Maj 285a κατὰ τὸν σὸν ἄρα λόγον τοῖς Λακεδαιμονίων ὑέσιν ὑπὸ Ἰππίου παιδεύεσθαι νομιμώτερον ἔστιν, ὑπὸ δὲ τῶν πατέρων ἀνομώτερον, εἴπερ τῶ ὄντι ὑπὸ σοῦ πλείω ὠφεληθήσονται. (*Hippiás odprovidá ἀλλὰ μὴν ὠφεληθήσονται.*) *Tedy, podle tvé řeči je pro syny Lakedaimoňanů zákonitější dostávat vychování od Hippia, a méně zákonité dostávat je od otců, jestliže opravdu od tebe budou nabývat většího prospěchu/získají více prospěchu.*

Uvedené příklady byly čerpány z databáze Perseus. K prozkoumání jsme vybrali 20 sloves, u nichž je doloženo zároveň futurum pasiva i futurum media. Seznam těchto sloves uvádí Smyth. Podle příkladů, které uvádějí Kühner-Gerth jsme usoudili, že pasivní futura se vyskytují zdaleka nejčastěji v textech Démosthena, Platóna, Thúkydida a Xenofonta. Prozkoumali jsme tedy výskyt futur u těchto autorů. Přehled výskytu tvarů a zkoumaných sloves je podán v tabulce 9.

Doklady ukazují, že futurum pasivní má perfektivní vidový význam. Podle našeho názoru se však neuplatňuje v opozici k imperfektivnímu mediálnímu futuru s pasivním významem. Mediální futurum lze interpretovat perfektivně či imperfektivně, stejně jako futurum aktivní. Futurální kmen má neutrální vidový význam. Perfektivní hodnota pasivního futuru vyplývá z kmene aoristu, od něhož je utvořeno.

V uvedených příkladech lze interpretovat také další funkce pasivního futuru, které mohou být do jisté míry podobné funkcím aoristu. Podrobnější analýza by však přesáhla možnosti této práce.

¹²⁷Pasivní futurum slovesa φέρω je jediné pasivní futurum v našem materiálu, které není odvozeno od aoristového, ale od futurálního kmene. (Pasivní futurum odvozené od základu ἠνεχθη- není v našem materiálu doloženo).

tabulka 9 Pasivní futura vybraných sloves u Démosthena, Platóna, Thúkydida, Xenofonta:

	Dem.	Pl.	Th.	Xen.
ἄγω	-	1	-	-
(ἐξ)απατῶ	-	2	-	-
αὐξάνω	1	-	-	-
βλάπτω	-	6	-	-
δηλῶ	-	-	1	-
ζημιῶ	1	1	-	1
καλῶ	-	1	-	-
κηρύττω	-	-	-	2
κρίνω	3	3	-	-
(ἀπο)λείπω	1	2	-	-
λέγω	-	3	1	-
μαρτυρῶ	1	-	-	-
πολιορκῶ	-	-	-	1
πράττω	-	-	-	1
τιμῶ	1	-	1	-
ὕβριζω	1	-	-	-
φέρω	1	-	-	
ὠφέλω	-	3	-	-

Smyth uvádí v svém seznamu také slovesa στερωῶ a φρονῶ, v našem materiálu však žádný doklad pasivního futura nebyl.

Další otázkou související s výše probíraným problémem je distribuce duplicitních futur sloves φαينوῦμαι (φανοῦμαι a φανήσομαι) a ἔχω (ἔξω a σχήσω; první odvozené od kmene prézentu, druhé aoristu). Touto problematikou se nebudeme zabývat, zmiňujeme ji pouze okrajově. Smyth např. uvádí „When a verb has two futures, that formed from the same stem as the present is properly continuative, that formed from the aorist stem marks simple

attainment: thus ἔξω *I shall have*, σχήσω *I shall get*¹²⁸. Podle Wackernagela zde žádný významový rozdíl není, obě mohou mít jak význam durativní, tak aoristový.¹²⁹ Tvar φανήσομαι je mladší, objevuje se až u Aischyla. Původně mělo pouze aoristový význam, avšak později získalo i durativní. Podobně futurum σχήσω může mít i durativní význam. Delaunois¹³⁰ chápe různé významy dvou futur slovesa ἔχω jako důsledek „lexikálního vidu“, ἔξω má „valeur durative“, σχήσω „valeur momentanée“.

2.5.4. Futurum perfekta (futurum III., futurum exactum)

Význam futura perfekta je ve většině studií a gramatik charakterizován jako totožný s významem perfektního kmene. Rijksbaron např. uvádí, že „future perfect ... always locates the state that is the result of the completion of the state of affairs concerned after the speech moment.“¹³¹ S perfektem se futurum III. shoduje i morfologicky, tvoří se od reduplikovaného kmene perfekta media (s tou výjimkou, že délka kořenné samohlásky se řídí futurem daného slovesa např. δέω - δε-δή-σομαι, vs. δέ-δε-μαι). Tvoří se pouze mediální tvary, které jsou obvykle užívány v pasivním významu. Aktivního významu nabývají u některých sloves, např. κεκτήσομαι *budu mít*, κεκράξομαι *budu křičet*, κεκλάγξομαι *budu křičet, znít*, μεμνήσομαι *budu si pamatovat*, πεπαύσομαι *přestanu, zastavím se*.¹³² Jen několik sloves tvoří futurum III aktivní. Jedná se o slovesa, jejichž perfektní má přítomný význam: ἐστήξω (ἵστημι), τεθνήξω (ἀποθνήσκω), δεδοικήσω (δείδω), κεχαρήσω i κεχαρήσομαι (χαίρω). Pro aktivum se také užívá opisného tvaru, participium perfekta aktiva a budoucí tvar slovesa εἶμι, např. ἐσόμεθα ἐγνωκότες¹³³.

Duhoux upozorňuje, že futurum perfekta je velmi málo užívané (v jeho rozsáhlém materiálu slovesných forem se vyskytlo jen v 64 případech), jedná se o nejméně užívaný řecký čas vůbec.

¹²⁸ H.W. Smyth, Greek Grammar, s. 427.

¹²⁹ J. Wackernagel, Vorlesungen über Syntax, s. 202-3.

¹³⁰ M. Delaunois, Essai de syntaxe, s. 165.

¹³¹ A. Rijksbaron, The discours function, s.

¹³² H.W. Smyth, Greek Grammar, s. 570.

¹³³ Y. Duhoux, Le verbe grec ancien, s. 459.

2.6. Způsob slovesného děje v řečtině (Aktionsart)

Obecně jsme se o Aktionsart zmínili již v kapitole 1.5. V popisech slovesného systému řeckého jazyka se často setkáváme s nejasným oddělením kategorie vidu a Aktionsart. Tyto termíny poprvé rozlišil R. Jacobson, který označuje vid jako kategorii „subjektivní“ a Aktionsart jako kategorii „objektivní“. Jacobsonův způsob členění této kategorie aplikuje na klasickou řečtinu F. Stiebitz¹³⁴. Aktionsart jako „objektivní“ kategorie popisuje děje takové, jaké jsou ve skutečnosti, „svou podstatou“. Některé děje jsou přirozeně omezené na krátký okamžik (βάλλω, λάβω), jiné děje jsou trvací (ζῆν)¹³⁵. Vid vyjadřuje „subjektivní pojmání objektivních znaků děje“¹³⁶ z pozice mluvčího. Tak např. aorist ἔβαλλον zobrazuje objektivně krátký děj subjektivně jako trvající. „Objektivní“ kategorie je tedy zakotvena v samotném lexikálním významu slovesa, „subjektivní“ pojetí volí mluvčí.

Termíny „objektivní“ a „subjektivní“ kategorie kritizuje Fanning.¹³⁷ Podle Fanninga ani jedna kategorie není úplně subjektivní či objektivní. Aktionsart také vyjadřuje různé vnímání reality mluvčím, který děj *pojímá* jako durativní, momentální atd. a které nemusí odpovídat reálnému průběhu dějů. Naopak ani volba vidové formy není zcela „subjektivní“, neboť je často ovlivněna sémantickým významem slovesa a jeho interakcí se slovesnou formou (např. momentální slovesa nemohou vyjádřit děj imperfektivně, ale v imperfektivní formě pouze iterativně ap.). Faktory, které ovlivňují výběr vidové formy se budeme zabývat dále.

Jiné rozlišení kategorií vidu a Aktionsart podává Duhoux¹³⁸. Aktionsart definuje jako „l'expression lexicale du développement du procès“, zatímco vid je „l'expression morphologique du développement du procès“. Jako příklad Aktionsart uvádí rozdíl mezi slovesy ἐρωτάω *ptát se* a δι-ερωτάω *vyptávat se*. Aktionsart je podle Duhouxe aspektuální rozdíl mezi těmito slovesy a je nesen předponou. Avšak je zjevné, že aspektuální rozdíl mezi těmito slovesy není vůbec identický s opozicí významů imperfektivní a perfektivní, jak implikuje jeho definice. Duhouxova definice staví Aktionsart sémanticky paralelně k vidu, jediný rozdíl mezi nimi rozumí ve *způsobu* vyjádření vidového významu (na úrovni lexikální, na úrovni morfologické). Lexikálně sloveso s předponou vyjadřuje spíše děj „v průběhu“,

¹³⁴ F. Stiebitz, „Slovesný vid a způsob slovesného děje“, *Listy filologické*, 55, 1, 1928, s. 1-14.

¹³⁵ F. Stiebitz, *Slovesný vid*, s. 5.

¹³⁶ F. Stiebitz, *Slovesný vid*, s. 6.

¹³⁷ B.M. Fanning, „Approaches to Verbal Aspect in New Testament Greek: Issues in Definition and Method“. In: S.E. Porter – D.A. Carson (eds.), *Biblical Greek Language and Linguistics, Open Questions in Current Research, Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series 80*, Sheffield, 1993, s. 46-62, zde s. 48 - 49.

¹³⁸ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 137.

nicméně může být stejně dobře imperfektivní a perfektivní v závislosti na daném kmeni, jak dokládá např. užití v aoristu u Pl. Am. 132d: τὸν δὲ σοφώτερον προσποιούμενον εἶναι διερωτῆσαι, ἵνα καὶ εἴ τι δυναίμην παρ' αὐτοῦ ὠφελῆθῃν. (*A zdálo se mi ..., že toho druhého,)* osobujícího si větší moudrost se (*musím*) **vyptat**, abych od něho podle možnosti dosáhl nějakého prospěchu.

Význam přefigovaného slovesa oproti slovesu nesloženému lze lépe charakterizovat jako zdůrazňující zvýšenou intenzitu děje, tedy *druh* děje, Aktionsart. Tento význam není na stejné úrovni jako perfektivita : imperfektivita a nelze jej vyjádřit stejným morfologickým prostředkem u všech sloves.

Otázkou, jakou roli hrají předpony ve vyjadřování vidu v řečtině se zabýval F. Stiebitz¹³⁹. Došel k závěru, že řecké předpony (narozdíl od slovanských) neperfektivizují, tedy neovlivňují vid slovesa. Řecké předpony charakterizuje jako terminační, tj. ohraničující děj vyjádřený nesloženým slovesem.¹⁴⁰ Svým významem zasahují do oblasti Aktionsart, nikoliv vidu. Odlišnost funkce slovanských a řeckých prefixů je podle Stiebitze doložena samotným faktem, že přezens přefigovaných sloves nepřechází do futura a že v řečtině nikdy nezmizel aorist a imperfektum tak jako ve slovanských jazycích.¹⁴¹ Problematikou přefigovaných sloves se nověji zabýval např. Jean Brunel ve své doktorské práci *L'aspect verbal et l'emploi des preverbes en grec, particulièrement en attique*.¹⁴²

Fanning vymezuje vid a Aktionsart způsobem, který jsme uvedli v kapitole 1.5. Termínem Aktionsart označuje významové rysy „of procedural character, including temporal properties (duration versus momentariness), kinetic properties (action versus state, process versus event, etc.), count features (single versus multiple), and matters of scope (general versus specific).“ Vid pak vyjadřuje „the focus or viewpoint of the speaker in reference to the occurrence“¹⁴³.

Na jiném místě¹⁴⁴ ovšem charakterizuje významové rysy trvání, dokončení, opakování nikoliv jako Aktionsart, ale jako sekundární funkce vidu v kombinaci s lexikálními rysy slovesa a kontextovými doplňky.

¹³⁹ F. Stiebitz, *Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní*, Praha, 1929, s. 167-174.

¹⁴⁰ F. Stiebitz, *Studie o slovesném vidu*, s. 27.

¹⁴¹ F. Stiebitz, *Studie o slovesném vidu*, s. 174.

¹⁴² J. Brunel, *L'aspect verbal et l'emploi des preverbes en grec, particulièrement en attique*. Paris, Klincksieck, 1939. (non vidi).

¹⁴³ B.M. Fanning, *Approaches to Verbal Aspect*, s. 49.

¹⁴⁴ B. M. Fanning, *The verbal aspect*, s. 195.

2.7. Interakce Aktionsart a vidu

V předchozích částech naší práce jsme se zabývali pouze významem, které nesou samotné slovesné formy (imperfektivní : perfektivní vid). Při zkoumání slovesných tvarů v konkrétním textu však vstupují do hry mnohé další elementy: lexikální význam sloves, Aktionsart, temporalita, použití předložek či adverbii, kontext atp., které vstupují do interakce s vidovými významy.

V některých pracích pojednávajících o řeckém slovese se slovesa rozdělují na dvě velké sémantické skupiny. Toto rozdělení má svůj význam především pro popis speciálních vidových významů, např. významů ingresivního, iterativního ap. Skupiny jsou označovány jako slovesa transformativní a non-transformativní (Ruipérez, Duhoux). Transformativní vyjadřují změnu, např. ἀποθάνειν, netransformativní vyjadřují stav, např. βασιλεύειν. Chanet rozděluje slovesa „transformatifs“ a „d'état“, přičemž poněkud nejasně upozorňuje, že slovesa stavová „ne sont pas les seuls verbes non transformatifs et il y a d'autres classes“¹⁴⁵. Rozlišení těchto sloves chápe jako „une conséquence de phénomènes qui relèvent de l'ordre de procès“. Interakcí mezi sémantickými významy a slovesnými tvary pak vysvětluje „les sens particuliers“, kterých mohou slovesa nabývat: aorist stavových sloves má význam ingresivní (vstup do stavu), prézens (tj. přítomný kmen) transformativních sloves význam iterativní (opakování děje) nebo konativní (nedokončený děj či „l'activité préparatoire qui tend vers la réalisation voulue“¹⁴⁶). Rijksbaron rozlišuje slovesa na terminativní a durativní. Terminativa vyjadřují „an action with an inherent end-point“, durativa označují děj bez vnitřního ohraničení. Podobné, rozpracovanější rozdělení uvádí Isebaert, který mluví o „sémantickém vidu“ vlastněmu každému slovesu.¹⁴⁷ Tento „vid“ indikuje, zda je daný děj orientován ke svému vnitřnímu konci, ke své vnitřní hranici nebo ne (skupiny sloves označuje jako konkluzivní a non-konkluzivní). Gramatický vid (forma) vyjadřuje posléze, zda bylo této hranice dosaženo (perfektivum) nebo ne (imperfektivum).

Podrobnou klasifikaci sloves uvádí Fanning. Vychází z Vendlerova rozlišení¹⁴⁸ čtyř základních typů sloves („states“, „activities“, „accomplishments“ a „achievements“), v rámci „achievements“ pak rozlišuje ještě „climaxes“ a „punctuals“. Významovým rysem, který rozlišuje skupiny „states“ a „activities“, je změna. Stavová slovesa nezahrnují změnu, dějová

¹⁴⁵ A.-M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, s. 9.

¹⁴⁶ A.-M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, s. 16.

¹⁴⁷ L. Isebaert: L'aspect en grec, s.100n.

¹⁴⁸ Zeno Vendler, „Verbs and Times“, *Philosophical Review*, 66, 1957, s. 43-60. (non vidi)

slovesa změnu zahrnují. Ke stavovým slovesům patří např. εἶμι, ἔχω, ἀσθενῶ, ἀκούω, βλέπω, θέλω, φρονῶ, καθέζομαι atd. Tyto skupiny odpovídají rozlišení sloves transformatifs : non-transformatifs, jak je uvádějí výše zmínění autoři. V rámci skupiny „actions“ rozlišuje Fanning typy „activities“ a „performances“. Významovým rysem, jehož přítomnost/nepřítomnost odděluje typy sloves je ohraničenost: „performances“ obsahují odkaz ke hranici děje, „activities“ odkaz ke hranici děje neobsahují. Tyto skupiny odpovídají Isebaertovým skupinám konkluzivních : non-konkluzivních sloves. Podle Fanninga však nemusí být konec děje zahrnut pouze v samotném lexikálním významu slovesa, ale může být vyjádřen i jmenným či adverbialním doplněním (pak ovšem nemluvíme o slovesech, nýbrž o „expressions“). Do skupiny „activities“ patří např. slovesa ἄγω, τρέχω, διδάσκω, γράφω, πίνω, χαίρω. Skupina „performances“ se dělí na dvě další podskupiny, na slovesa vyjadřující ohraničený trvající děj, „accomplishments“ a slovesa vyjadřující ohraničený netrvající děj, „achievements“. Do skupiny „accomplishments“ řadí např. slovesa εἰσάγω, εἰσεῖμι, κωλύω, πείθω, μανθάνω, ἐκβάλλω. „Achievements“ obsahují opět dva podtypy: „climaxes“ a „punctuals“. Oba typy sloves se vztahují přímo k určitému okamžiku, který je zdůrazněn. „Climaxes“ zahrnují vyjádření typu „*he arrived just in time*“, „*she found her coat*“, „punctuals“ jsou v podstatě momentální slovesa („*I kicked the ball*“, „*she nodded in agreement*“). Podle Fanninga dochází k významové interakci mezi těmito lexikálními významy slovesa a videm. Např. stavová slovesa v aoristu vyjadřují nejčastěji vstup subjektu do daného stavu (tedy ingresivní význam), slovesa „activities“ v perfektu mají rezultativní významový odstín atd.¹⁴⁹ Ingresivitu, rezultativnost ap. pak Fanning charakterizuje jako sekundární funkce vidu, které vznikají ze spojení vidu a lexikální rysů slovesa či kontextu, jak jsme již zmínili výše.¹⁵⁰ Fanning zde nepoužívá termín Aktionsarten, ale v podstatě se o tyto významy jedná. Jeho podrobné rozlišení skupin sloves je pro klasifikaci různých významů, která určitá slovesa nabývají v daném slovesném tvaru a kontextu, výhodnější než pouhé rozlišení na základní skupiny typu transformativní : non-transformativní slovesa. Lze totiž lépe uchopit zda význam vychází ze samotného lexikálního významu či z jeho interakce s vidovým významem formy. Ostatně Chanetová, která při klasifikaci „sens particuliers“ vychází jen z rozlišení dvou sématických tříd, konstatuje, že „les verbes de certaines classes sémantiques ont un comportement aspectuel souvent obscur il n'est pas rare que le lecteur

¹⁴⁹ B.M. Fanning, The verbal aspect, s. 126-162.

¹⁵⁰ B. M. Fanning, The verbal aspect, s. 195.

moderne reste perplexe quand il cherche à interpréter telle ou telle opposition.“¹⁵¹ Fanningovo rozdělení interpretaci tvarů usnadňuje.

Někteří autoři slovesa na významové skupiny nedělí vůbec a mluví pouze o různých „funkcích“ či „užitích“ vidu. Např. Ruijgh uvádí tři typy „l'emploi“ přítomného kmene: kontinuativní (důraz na pokračování již začatého děje), konativní (důraz na počáteční fázi děje), iterativní (opakování děje) a tři typy „l'emploi“ aoristového kmene: „confectif“ (zdůraznění uzavřenosti děje), „effectif“ (důraz na zakončení děje), ingresivní (důraz na počátek děje; v Ruijghově přehledu poněkud splývá rozdíl mezi konativním a ingresivním významem, jedná se však zřejmě o to, že konativní funkce zdůrazňuje počátek *děje*, zatímco ingresivní funkce zdůrazňuje počátek *stavu*, což lze vyvodit z příkladů, které Ruijgh uvádí: ἐπειθε „il s'efforçait de persuader“, „il tâchait de persuader“ vs. ἐπλουτίσε „il devint riche“).

Popisované jevy souvisí s dalším gramatickým fenoménem, kterým se bohužel autoři studií o řeckém slovese nezabývají. Sémantika Isebaertových sloves konkluzivních a non-konkluzivních a Fanningových skupin activities : performances odpovídá vymezení situací telických a atelických.¹⁵² Teličnost/ateličnost můžeme chápat jako sémantický rys, který obsahuje samotné sloveso či širší výraz, výpověď a který zahrnuje/nezahrnuje odkaz ke hranici děje: telická situace (sloveso) má vnitřní hranici, atelická situace (sloveso) nemá vnitřní hranici.¹⁵³ Teličnost je obsažena v lexikálním významu tranzitivních sloves např. *psát*, *napsat*, *číst*, *přečíst*, atelická jsou slovesa *běhat*, *mluvit*, *pršet*. Telické situace charakterizuje Comrie na příkladu *John is making a chair*. Děj je ohraničen svým cílem, ve chvíli, kdy bude židle vyrobena, děj končí. Naopak situace *John is singing* je atelická, okamžik, který završí Johnův zpěv není vyjádřen. Pokud je připojen přímý předmět, situace je telická: *John is singing a song*. Teličnost/ateličnost situace tedy závisí na přítomnosti/nepřítomnosti přímého předmětu. Přímý předmět indikuje, že děj má svůj konec. V angličtině tedy rozlišujeme telické a atelické situace, nikoliv slovesa. V češtině však některá slovesa nemohou být použita bez přímého předmětu, např. *přečíst*, *napsat*. Pro češtinu se tak rozlišují slovesa terminativní, která označují vývoj děje směrem k nějaké hranici *psát*, *číst* a slovesa telická, která označují dosažení této hranice *napsat*, *přečíst*. Zajímavé je, že první skupina sloves je nedokonavá,

¹⁵¹ A.-M. Chanetová, Sur l'aspect verbal, s. 19.

¹⁵² Telické a atelické situace popisuje B. Comrie, Aspect, s. 46.

¹⁵³ P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová, Encyklopedický slovník češtiny, s. 488.

druhá dokonavá. Vidíme zde paralelu s Isebaertovou charakteristikou interakce sémantických skupin sloves a vidu: konkluzivní slovesa v perfektivní formě vyjadřují, že hranice děje bylo dosaženo, v imperfektivní formě, že jí dosaženo nebylo. Funkce řeckého aoristu či imperfekta je tedy do jisté míry srovnatelná s funkcí slovanských perfektivních a imperfektivních forem. Také některé významy slovanských sloves typu ingresivní, iterativní atd. jsou vyjadřovány pomocí specifických afixů (např. roz- *rozběhnout se*, -v-, -va- *vidávat, slýchávat*), zatímco v řečtině vznikají interakcí sémantického významu a formy. Výjimkou je např. sufix -σκ-, který se používá k odvozování iterativních forem, např. homérská imperfekta typu δόσκειν „pokaždé jsem dával“, μαχέσκετο „měl ve zvyku bojovat“ ap.¹⁵⁴

Rozlišování telických/atelických situací při zkoumání sémantiky řeckých sloves by mohlo obohatit rozlišování skupin typu *transformatifs* : *non-transformatifs* (*d'État*). Bývá totiž opomíjen např. fakt, že některá slovesa mohou patřit do obou skupin v závislosti na přítomnosti/nepřítomnosti přímého předmětu. Např. sloveso μένω použité intranzitivně má význam *zůstat, trvat*, což odpovídá atelické situaci, skupině *non-transformativních* sloves. Pokud je však doplněno přímým předmětem (užito tranzitivně) označuje situaci telickou, je to *transformativní* sloveso, a jeho význam se mění na *čekat* - jedná se o *zůstávání, trvání*, u kterého však počítáme s vnitřním koncem (tedy v terminologii používané pro český jazyk *terminativní* sloveso). Bylo by také velmi zajímavé prozkoumat interakci telických/atelických situací a užitých slovesných forem v klasické řečtině. V naší práci se však musíme zastavit pouze na tomto konstatování.

Sémantické rysy teličnosti/ateličnosti, či ohraničenosti/neohraničenosti děje obsažené v lexikálním významu slovesa do velké míry určují výběr slovesné formy – a „zbavují“ tak mluvčího svobodné volby. Fanning konstatuje, že např. vzhledem k tomu, že perfektivum sloves „performances“ („accomplishments“, „achievements“) vyjadřuje dosažení daného cíle děje, kdežto imperfektivum pouze proces vedoucí k cíli, či perfektivum stavových sloves vyjadřuje vždy důraz na počátek stavu, tak volba mluvčího pro danou slovesnou formu je předem určena těmito významy.¹⁵⁵

¹⁵⁴ příklady z J. Holt, s. 37. Iterativita může být vyjádřena i jinými způsoby, např. partikulí ἄν, sufixem -σκ- u imperfekta. Rijksbaron chápe iterativitu jako speciální funkci samotného tvaru imperfekta. Jako jediný příklad uvádí καὶ γὰρ δὴρ ἄν οἱ ἅνα πᾶν ἔτος ἔδιδου *Každý rok mu dával dary* (1987: 15). Tento příklad je ovšem přesně tím případem, kdy je sloveso terminativní (dát) použito v imperfektivní formě. Iterativní význam tedy vyplývá spíše z interakce mezi lexikálním významem slovesa a vidovým významem formy, než že by byl vlastní formě samotné.

¹⁵⁵ B.M. Fanning, *Approaches to verbal aspect*, s. 51.

Faktory, které omezují volbu vidové formy, se zabývá také Duhoux¹⁵⁶. Zajímavé je např. jeho pozorování, že imperfektivní forma (v jeho analýze imperfektum) je preferována u sloves non-transformativních (u Démosthena např. sloveso ἐχῶ má 170 imperfekt proti 23 aoristům), a perfektivní forma u sloves transformativních (u Démosthena je sloveso δίδωμι doloženo 23× v imperfektu a 135× v aoristu). Stejně pozorování uvádí i Chanetová¹⁵⁷. Preference perfektivního tvaru (aoristu) je výrazně zřetelná také u prefigovaných sloves (to by mohlo souviset s tím, že předpona, jako do jisté míry adverbialní element připojený ke slovesu, dodává lexikálnímu významu slovesa rys teličnosti, např. εἶμι vs. εἴσειμι).

3. Závěr

V této práci jsem načrtla hlavní body a problémy slovesné kategorie vidu, její realizace a jejích funkcí ve starořečtině. Vycházela jsem z definice kategorie vidu, jak ji podává obecná lingvistika, nikoliv primárně z klasicko-filologického přístupu. Domnívám se, že tento přístup může být přínosný pro gramatiku starořečtiny, neboť dovoluje nahlížet jazykové jevy z nového úhlu pohledu.

Vidový systém ve starořečtině má rysy společné se současnými neslovanskými indoevropskými jazyky i rysy společné se specifickým vidovým systémem slovanským. Stejně jako např. v angličtině či francouzštině se ve starořečtině vidová opozice imperfektivní : perfektivní realizuje v indikativu pouze na úrovni minulého času (opozice indikativních forem imperfekta a aoristu). Vidová opozice se však uplatňuje i v modálních a nominálních formách slovesa, podobně jako ve slovanských jazycích. Vid v řečtině totiž nevyjadřují samotné slovesné tvary (jako v angličtině a francouzštině), ale slovesné kmeny (přezentní, aoristový, perfekta). Ve slovanštině tak vid pronikl hlouběji do slovesného systému, slovesa vytvářejí vidové dvojice a v indikativu je vid uplatňován nejen na úrovni minulého času, ale i na úrovni času budoucího. Řecké futurum je narozdíl od slovanského vidově neutrální. V kapitole 2.5.3. jsme se podrobněji zabývali problematikou pasivního futura. Ukázali jsme, že pasivní futurum může vyjadřovat vid perfektivní i imperfektivní. Vzhledem k tomu, že je odvozeno od kmene aoristu, obsahuje perfektivní významový odstín, který může být v některých kontextech uplatněn (např. v kontrastu ke kmeni perfekta).

¹⁵⁶ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 156-160.

¹⁵⁷ A.-M. Chanet, *Sur l'aspect verbal*, s. 14 - 15.

Vidový systém starořečtiny v indikativu zobrazuje následující tabulka¹⁵⁸:

tabulka 10

temporalita/ vid	minulost	přítomnost	budoucnost
imperfektivní	<i>imperfektum</i>		
perfektivní	<i>aorist</i>		
stav	<i>plusamperfektum</i> <i>perfektum</i>		<i>futurum III.</i>
vid částečně neutralizovaný		<i>prézens</i>	<i>futurum</i>

Bádání o vidu v řečtině vedlo v 19. stol. k úvahám, zda byl slovesný vid vlastní také indoevropskému slovesu. Někteří badatelé se přiklánějí k teorii, že indoevropský vidový systém byl na vidovém odlišení sloves založen a vyjadřování temporality je až pozdější (např. Kurylowicz¹⁵⁹). Jiní pak tvrdí, že vid je nová kategorie, neznámá indoevropskému slovesu, která vznikla pouze ve starořečtině a slovanských jazycích (např. Szemerényi¹⁶⁰). Realizace vidu v těchto jazycích se totiž liší natolik, že nelze předpokládat indoevropské východisko. V kapitole 1.4.2. jsme ukázali, že slovanský vid je inovace; v nejstarších staroslověnských textech lze sledovat teprve upevňování této kategorie. Oba přístupy integruje např. Rix, který předpokládá, že v indoevropštině byly vidové významy součástí lexikálního významu sloves, tedy kategorie vidu a Aktionsart pokládá za nerozlišené¹⁶¹. Lze předpokládat, že některá slovesa, netvořící ještě úplné paradigma, byla vzhledem ke svému vidově-lexikálnímu významu vyžívána především v minulém čase, jiná v přítomném. Tento stav mohou reflektovat stará nepravidelná slovesa v řečtině, která tvoří prézens a aorist od jiného kořene, např. prézenty a aoristy φέρω - ἤνεγκον, ἐσθίω - ἔφαγον, ὄρω - εἶδον (v češtině také např. supletivní *brát* : *vzít*, *mluvit* : *říci* ap.). Slovesa (slovesné kořeny), které měly stejný lexikální význam, ale lišily se jen vidovým určením děje, byly později spojeny do jednoho paradigmatu, jak ukazují řecké příklady. Pro nejstarší fázi vývoje indoevropského prajazyka se ještě nepředpokládá propojení mezi kmeny prézentu a aoristu v rámci jednoho

¹⁵⁸ Převzato z Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 161.

¹⁵⁹ J. Kurylowicz, *The inflectional categories*, s. 130

¹⁶⁰ Szemerényi, *Einführung*, s. 335-6

¹⁶¹ H. Rix, *Historische Grammatik*, s. 192-3.; M. Meier-Brügger, *Indogermanische Sprachwissenschaft*, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 2002 (8. přepracované vyd.), s. 256.

paradigmatu. Tento fakt je pro Szemerényiho důkazem neexistence vidu v indoevropštině¹⁶²: jako gramatická kategorie se vid realizuje pouze v opozici perfektivního a imperfektivního členu. Pokud tyto členy nejsou v jazyce vyjádřeny, vid nemůže být realizován. Vid může vzniknout až s ustanovením pravidelného slovesného systému. Můžeme nicméně namítnout, že při vytvoření slovesného systému se vid *gramatikalizuje*, ale nevzniká. Přejíždí z lexika do morfologie, samotná sémantika vidu byla jazyku vlastní už dříve.

Vyjádření vidu přechází z úrovně lexikální na úroveň morfologickou v okamžiku, kdy začínají být pravidelně odvozovány od kořenů přirozeně imperfektivních sloves kmeny perfektivní (aoristové) a od kořenů přirozeně perfektivních kmeny imperfektivní (prézentní). Tuto fázi dokládá v řečtině existence odvozených prézentů s kořenými aoristy a kořených prézentů s odvozenými aoristy. Např. atematické sloveso δίδωμι, svým lexikálním významem perfektivum, má jako základní kořený aorist ἔδω-μεν (1pl.) a sekundární reduplikovaný prézens. Paralelně v češtině je neodvozené sloveso *dát* perfektivní a jeho imperfektivní vidový pár tvoří odvozené *dá-va-t*. V podstatě se jedná o pár, kdy perfektivita je vyjádřena lexikálně a imperfektivita morfologicky.

V indoevropštině tedy vidová opozice perfektivní : imperfektivní gramatikalizována nebyla. Podle Gamkrelidze a Ivanova¹⁶³ však byla gramaticky vyjadřována opozice stav : děj. Tímto způsobem interpretují distribuci tematických a atematických koncovek. Existenci těchto dvou typů sloves a jejich gramatické odlišení předpokládá také Sihler. Slovesa „stavová“ indikovala stavy, slovesa „dějová“ změny. Tyto dva typy sloves byly rozlišovány koncovkami i slovesnými kategoriemi: stavová slovesa nerozlišují rod. V rámci dějových sloves pak vzniklo další rozlišení na události a procesy. Zde pak teprve vzniká rozlišení vidu imperfektivního a perfektivního.¹⁶⁴ Podle Duhoux k tomu dochází zhruba ve 14. stol. př. Kr.¹⁶⁵

¹⁶² Např. Oswald Szemerényi, „The Origin of Aspect in the Indo-European Languages“, *Glotta* 65, 1 – 18, 1987.

¹⁶³ T.V. Gamkrelidze, V.V. Ivanov, *Indo-European and the Indo-Europeans : a reconstruction and historical analysis of a Proto-Language and a Proto-culture*, I, Berlin – New York, Mouton de Gruyter, p. 254n. Gamkrelidze a Ivanov polemizují s jinou teorií, která předpokládá, že základní opozice spočívala mezi slovesy tranzitivními a intranzitivními. Podle nich se však tato opozice vyvíjí až později, kdy je přenesena důležitost ze sloves na jména.

¹⁶⁴ A.L. Sihler, *New comparative grammar*, s.445-6.

¹⁶⁵ Y. Duhoux, *Le verbe grec ancien*, s. 150.

LITERATURA

- BEEKES, (R. S. P.), Comparative Indo-European linguistics : an introduction. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing company 1995.
- BERTRAND, (J.), Nouvelle grammaire grecque. Paris, Ellipses 2002 (2. vyd.).
- BĚLIČOVÁ (H.), Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských. Praha, Nakladatelství Univerzity Karlovy 1998.
- COMRIE, (B.), Aspect, An Introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge, Cambridge University Press 1976.
- DOSTÁL, (A.), Studie o vidovém systému ve staroslověnině. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1954.
- DUHOUX, (Y.), Le verbe grec ancien : éléments de morphologie et de syntaxe historiques. Louvain-la-Neuve, Peeters 1992.
- DELAUNOIS, (M.), „Encore le temps-aspect en grec classique : essai limité de clarification“. *Antiquité Classique* 57, 1988, 124 – 141.
- DELAUNOIS, (M.), Essai de syntaxe grecque classique. Réflexions et recherches. Bruxelles, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis 1988.
- FANNING, (B.M.), Verbal Aspect in New Testament Greek. Oxford, Clarendon Press 1990.
- FANNING, (B.M.), „Approaches to Verbal Aspect in New Testament Greek: Issues in Definition and Method“. In: S.E. Porter – D.A. Carson (eds.), Biblical Greek Language and Linguistics, Open Questions in Current Research. *Journal for the Study of the New Testament*, Supplement Series 80, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1993, s. 46-62.

GAMKRELIDZE, (T. V.), IVANOV, (V. V.), Indo-European and the Indo-Europeans : a reconstruction and historical analysis of a Proto-Language and a Proto-culture I. Berlin – New York, Mouton de Gruyter 1995.

GOODWIN, (W.W.), Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb. London, Mac Millan and Co. 1889.

HAVRÁNEK, (B.), JEDLIČKA, (A.), Česká mluvnice. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1981.

HEWSON, (J.), BUBENIK, (V.), Tense and Aspect in Indo-European Languages, Theory, Typology, Diachrony. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing Company 1997.

HUMBERT, (J.), Syntaxe grecque. Paris, Éditions Klincksieck 1972 (1945).

HOLT, (J.), „Études d'aspect“. *Acta Jutlandica*, 15, 2, Kopenhagen, Universitetforlaget I Aarhus 1943.

CHANTRAINE, (P.), Morphologie historique du grec. Paris, Klincksieck, 1945.

CHANETOVÁ, (A.-M.), Sur l'aspect verbal, *Cratyle V* (nouvelle série), 1987.

ISEBAERT, (L.), „L'aspect en grec à la lumière des recherches récentes : le cas du parfait“. In: Biraud, (M.), ed., *Études de syntaxe du grec classique. Recherches linguistiques et applications didactiques. Actes du premier Colloque International de Didactique de la Syntaxe du Grec classique* 17, 18, 19 avril 1991 Université de Nice, Publications de la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Nice 7, Paris 1991, s. 99 – 112.

IRIGOIN, (J.), „Aspects et temps, du grec ancien au grec moderne“. In: *Actants, voix et aspects verbaux. Actes des Journées d'Études Linguistiques de l'Université d'Angers* (22-23 mai 1979), Angers 1981, s. 63-82.

KARLÍK, (P.), NEKULA (M.), PLESKALOVÁ, (J.) (eds.), Encyklopedický slovník češtiny. Praha, Lidové noviny 2002.

KARLÍK, (P.), NEKULA (M.), RUSÍNOVÁ (Z.) et al., Příruční mluvnice češtiny. Brno, Lidové Noviny 1996.

McKAY, (K.L.), Greek Grammar for Students. A concise grammar of classical Attic with special reference to aspect in the verb. Canberra, Australian Nat. University 1974.

KOMÁREK, (M.), KOŘENSKÝ, (J.), PETR, (J.), Mluvnice češtiny. Praha, Academia 1986.

KÜHNER, (R.) – GERTH, (B.), Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache. Hannover und Leipzig, Hahnsche Buchhandlung 1955 (1890-1904) (4.vyd.).

KURYLOWICZ, (J.), The inflectional categories of indo-european. Heidelberg, Carl-Winter – Universitätsverlag 1964.

LLOYD, (A.L.), „A Reply to Oswald Szemerényi: ‚The Origin of Aspect in the Indo-European Languages‘“. *Glotta*, 68, 1990, s. 129-131.

LUKINOVICH, (A.), ROUSSET, (M.) Grammaire de Grec ancien. Genève, Georg 1994.

MAGNIEN, (V.), Emplois et origines du futur grec. Librairie Ancienne Champion, Paris 1912.

MAZON, (A.), „La notion de l'aspect chez les grammairiens tchèques avant Dobrovský“. *Časopis pro moderní filologii*, 17, 1931, 1-2.

MEILLET, (A.) – VENDRYES, (J.), Traité de grammaire de comparée des langues classiques. Paris, Librairie Ancienne Champion 1927.

MEILLET, (A.), Le Slave commun. Paris, 1965 (2. vyd.).

MEIER-BRUGGER, (M.), Indogermanische Sprachwissenschaft, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 2002 (8. přepracované vyd.).

NIEDERLE (J.), NIEDERLE (V.), VARCL (L.), Mluvnice řeckého jazyka. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1974, (2. přepracované vyd.),

PEDERSEN, (H.), „Les formes sigmatiques du verbe latin et le problème du futur indo-européen“. *Historisk-filologiske Meddelelser* 3, 5, 1921.

PERROT, (J.), „Aspects de l'aspect“. In: *Étrennes de septantaine : travaux de linguistique et de grammaire comparée offerts à Michel Lejeune*, Paris, Klincksieck 1978, s. 188-195.

PFEIJFFER, (L.), First person futures in Pindar. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 1999.

PORTER, (S.E.), „In Defence of Verbal Aspect“. In: S.E. Porter – D.A. Carson (eds.), *Biblical Greek Language and Linguistics, Open Questions in Current Research. Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series 80*, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1993, s. 26-45.

RIJKSBARON, (A.), The syntax and semantics of the verbs in Classical Greek : An Introduction. Amsterdam, J.C. Gieben 1984.

RIJKSBARON, (A.), „The discourse function of the imperfect“. In: A. Rijksbaron, H.A. Mulder, G.C. Wakker (eds.), *In the footsteps of Raphael Kühner. Proceedings of the international colloquium in commemoration of the 150th anniversary of the publication of Raphael Kühner's Ausführliche grammatik der griechischen sprache, II. Theil: Syntaxe*. Amsterdam, J.C. Gieben 1986. s. 237-254.

RIX, (H.), *Historische grammatik des Griechischen*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1976.

ROBINS, (R. H.), *A Short History of Linguistics*. London, Longman 1997 (1967) (4. vyd.).

RUIJGH, (C.J.), Autour de „Te épique“, études sur la syntaxe grecque. Amsterdam, A.M. Hakkert 1971.

RUIPÉREZ, (M. S.), Structure du système des aspects et des temps du verbe en grec ancien. Paris, Les belles lettres 1982 (1954).

SIHLER, (A. L.), New comparative grammar of Greek and Latin. New York – Oxford, Oxford university Press 1995.

SMYTH, (H.W.), Greek Grammar. Cambridge, Harvard University Press 1984 (1920) (3. vyd.).

STIEBITZ, (F.), Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní. Praha 1929.

STIEBITZ, (F.), „Slovesný vid a způsob slovesného děje“. *Listy filologické*, 55, 1, 1928, s. 1-14.

SZEMERÉNYI, (O.), Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1990 (4. vyd).

SZEMERÉNYI, (O.), „The Origin of Aspect in the Indo-European Languages“. *Glotta* 65, 1987, 1 – 18.

WACKERNAGEL, (J.), Vorlesungen über Syntax., Basel, Emil Birkhäuser 1926 (2. vyd.).